

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин, доктор
економічних наук, професор
_____ Марина САВЧЕНКО
« _____ » _____ 2022 р.

**Механізми розвитку міжнародних фінансових відносин в умовах
цифровізації**

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

Комплексна кваліфікаційна (магістерська) робота

**Частина 1. Вплив цифровізації економіки і блокчейн-технології на
глобальні економічні процеси**

Виконавець: Владислав МОРОЗ
Науковий керівник: Зорина АТАМАНЧУК

**Частина 2. Особливості функціонування офшорних зон у світовій
економіці**

Виконавець: Антоніна УЙМЕНОВА
Науковий керівник: Марія ВАРЛАМОВА

**Частина 3. Особливості функціонування офшорних зон у світовій
економіці**

Виконавець: Геннадій УЗБЕК
Науковий керівник: Тетяна ОРЕХОВА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

КРАВЧЕНКО АНТОНІНА ЮРІЇВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин, доктор
економічних наук, професор
_____ Марина САВЧЕНКО
« ____ » _____ 2022 р.

Особливості функціонування офшорних зон у світовій економіці

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Марія ВАРЛАМОВА, доцент
кафедри міжнародних економічних
відносин, к.е.н., доцент

_____ підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2022

АНОТАЦІЯ

Кравченко А. Ю. Комплексна кваліфікаційна (магістерська) робота *Механізми розвитку міжнародних фінансових відносин в умовах цифровізації. Особливості функціонування офшорних зон у світовій економіці. Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини. Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2022.*

У роботі досліджено теоретичні основи функціонування офшорних зон. Проведено аналіз сучасних світових тенденцій розвитку офшорних зон. Проаналізовано вплив офшоризації на українську економіку. Основними науковими результатами кваліфікаційної роботи є результати аналізу світових тенденцій розвитку офшорних зон; результати моделювання впливу офшоризації ВВП України, напрями деофшоризації української економіки.

Ключові слова: офшорні зони, офшоризація, офшорні центри.

71с., 9 табл., 22 рис., бібліограф.: 68 найм.

Kravchenko A. Complex qualification master's thesis *Mechanisms for the development of international financial relations in the context of digitalization. Functioning features of the off-shore zones in the world economy. Specialty 292 International economic relations. Educational program «International Economic Relations». Vasyl's Stus Donetsk National University, 2022.*

The theoretical foundations of the functioning of the offshore zones were explored. The analysis of current trends in the development of the offshore zones in were carried out. The influence of offshorization on the Ukrainian economy is analyzed. The main results of the work are the results of the analysis of world trends in the development of the offshore zones; the results of the modeling the impact of offshorization of Ukraine's GDP, the direction of deoffshorization of the Ukrainian.

Keywords: offshore zones, de-offshoreization, offshore centers.

71 p., 9 tabl., 22 fig., bibliography: 68 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ОФШОРНИХ ЗОН У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ	8
1.1 Поняття офшорних зон та їх роль у світовій економіці.....	8
1.2 Класифікація офшорних зон	12
1.3 Етапи розвитку офшорного бізнесу	20
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОФШОРНИХ ЗОН.....	27
2.1 Загальна характеристика провідних офшорних зон.....	27
2.2 Економічні показники розвитку провідних офшорних зон.....	32
2.3 Вплив офшоризації на економіки країн.....	42
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ОФШОРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ	50
3.1 Аналіз тенденцій офшоризації економіки України	50
3.2 Моделювання впливу офшоризації на економіку України	57
3.3 Рекомендації щодо деофшоризації економіки України	62
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасні тенденції розвитку світової економіки характеризуються зростанням мобільності світового ринку капіталу, що призводить до створення можливостей перерозподілу фінансових потоків між окремими країнами. В умовах глобалізації спостерігається стрімкий розвиток офшорних зон. Керуючись перевагами географічного положення та надаючи різні податкові пільги, інші привілеї іноземним підприємствам, значна частина невеликих країн почали збільшувати свою роль у світовій економіці. Створені в офшорних зонах банки, страхові, інвестиційні та торговельні компанії стали складовою частиною світового господарства.

Офшоризація бізнесу має суперечливе значення. З одного боку для компаній – це можливість більш ефективного розвитку бізнесу, для офшорних зон – залучення інвестицій і інші переваги від діяльності підприємств, на їх територіях. Але з іншого боку, це стимулює розвиток тіньової економіки.

Проблему офшоризації досліджували такі вчені як О. Бузенко [2], М.О. Баймуратов, О.І. Зоріна [6], О. Буллоу [2], Ю. А. Волкова [30], Ю. Чайковська та О. Мірошенко [39], Т.П. Данько та З.М.Окрут [6], А.Р. Горбунов [7]. Разом з тим сучасні трансформаційні процеси, що відбуваються у світовій економіці вимагають більш ґрунтовного вивчення впливу офшоризації.

Метою кваліфікаційної (магістерської) роботи є формування теоретико-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо розвитку міжнародних фінансових відносин в умовах цифровізації.

Для здійснення зазначеної поставлено наступні **завдання**:

- вивчити підходи до визначення поняття «офшорна зона»;
- вивчити підходи до класифікації офшорних зон;
- охарактеризувати етапи розвитку офшорних зон;
- охарактеризувати провідні офшорні зони;
- проаналізувати економічні показники розвитку офшорних зон;

- проаналізувати вплив офшоризації на економіку країн;
- здійснити аналіз тенденцій офшоризації економіки України;
- здійснити моделювання впливу офшоризації на економіку України;
- запропонувати напрями деофшоризації економіки України.

Об'єкт дослідження – процес розвитку міжнародних фінансових відносин в умовах цифровізації.

Предмет дослідження – теоретичні, науково-методичні та практичні аспекти розвитку офшорних зон у світовій економіці.

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано такі методи: аналітичний метод, метод систематизації, графічний метод, метод порівняльного аналізу. При моделюванні впливу офшоризації економіки України на ВВП застосовано методику кореляційно-регресійного аналізу.

Інформація про використання інформаційних технологій. У кваліфікаційній роботі при аналізі статистичних даних, їх графічному зображенні, та у процесі моделювання використано програмний продукт MS Excel.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення результатів роботи полягає у можливості використання матеріалів дослідження для подальшого вивчення розробки заходів щодо зменшення негативного впливу офшоризації на світову економіку.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробці рекомендацій щодо деофшоризації української економіки, що позитивно впливатиме на економіку країни. Практичне значення підтверджено ТОВ «Блекфаєр» (довідка № 1-2706/22 від «14.12.2022».).

Апробація результатів дослідження. За результатами дослідження кваліфікаційної роботи опубліковано статтю у фаховому виданні України (Кравченко А.Ю., Варламова М.Л. Сучасні тенденції розвитку офшорних зон. *Галицький економічний вісник* №5-6 (78-79) 2022.)

Основні положення кваліфікаційної роботи апробовано на двох конференціях: XXII Всеукраїнській науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці» (18 квітня 2022р. м. Вінниця); XXII Міжнародній науковій конференції студентів та молодих вчених «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання» Донецького національного університету імені Василя Стуса (02.12.2022 р.).

Положення, що виносяться на захист:

1. Результати аналізу світових тенденцій розвитку офшорних зон.
2. Результати моделювання впливу офшоризації на ВВП України (на прикладі Кіпру).
3. Рекомендації щодо деофшоризації економіки України.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку та списку використаних джерел з 68 найменувань. Загальний обсяг роботи 71 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ОФШОРНИХ ЗОН У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

1.1 Поняття офшорних зон та їх роль у світовій економіці

Під офшорними зонами розуміють такі незалежні країни, або окремі території інших держав, законодавство яких дозволяє існування юридичних осіб-нерезидентів зі значними податковими та іншими пільгами. Основна мета реєстрації бізнесу в офшорній зоні – знизити податкове навантаження на підприємство [1].

Основними відмітними ознаками таких зон є такі: знижена система оподаткування, наявність пільг, або відсутність оподаткування (при виконанні певних умов); спрощена процедура реєстрації; фінансова таємність (захист банківської та комерційної таємниць); слабкий чи взагалі відсутність валютного контролю; можливість інвестування активів у економіку держав, які на даний момент мають найвигідніші умови прибутковості та приросту капіталу; легкість доступу до іноземних банківських систем; власниками офшорних підприємств можуть бути будь-які юридичні та фізичні особи; ці компанії часто не обмежені у своїй діяльності.

В економічній літературі даються різні визначення офшорних зон. Їх характеризують, як «вид вільної економічної зони (ВЕЗ)», «особливий клас серед вільних економічних зон», «специфічний вид вільної економічної зони», «член світового сімейства вільних економічних зон», «форма ВЕЗ, що відноситься до сервісних зон» [2].

Під офшорною зоною, або офшорною юрисдикцією, розуміється територія, в якій законодавчо визначено статус офшорних фірм та норми, відповідно до яких здійснюються фінансово-економічні операції офшорного типу. Іншими словами, в офшорній юрисдикції мають бути законодавчо визначені організаційно-правові засади офшорного бізнесу та умови, за дотримання яких бізнес вважатиметься офшорним. Офшорні зони становлять

особливий клас серед вільних економічних зон. Їхня головна відмінність полягає в тому, що зареєстровані в офшорній зоні підприємства не мають права здійснювати жодну виробничу діяльність [3].

В економічному довіднику «1000 термінів ринкової економіки» сказано, що «офшор» — це термін, який використовується для опису світового фінансового центру та певних видів банківської діяльності»[4].

Інше, більш повне визначення терміну можна знайти у Великій енциклопедії: «Офшор - територія, що представляє собою систему преференцій (зменшення податків, звільнення), що впливають з валютного контролю і т.д.) за фінансово-кредитними операціями з іноземними особами та іноземними валютами» [2].

Однак точніше і детальніше можуть економісти, які оперують поняттями офшорних зон, офшорних компаній і офшорної діяльності. Ось як висловлюються у своїй роботі В. Ігнатов і В. Бутов: «В економічній і юридичній літературі під «офшорною» діяльністю прийнято розуміти діяльність фірм і компаній за межами юрисдикції будь-якої країни, а «міжнародні офшорні центри» — центри, де учасники кредитно-фінансових операцій не є резидентами країни, де знаходиться біржа, при цьому учасники цих операцій користуються спеціальними правовими та податковими режимами» [6].

Інші дослідники розглядають офшорні зони з подібних місць. Наприклад, особливу категорію ЗВО представляють Данько Т.П., Окрут З.М. Основна відмінність цієї категорії полягає в тому, що «зареєстровані в ній підприємства не мають права здійснювати будь-яку виробничу діяльність» [6]. Заборона є ще однією важливою особливістю.

Офшорні компанії, що працюють у країні реєстрації мають високий рівень банківської таємниці та мінімальне державне регулювання. М.О. Баймуратов О.І., Зоріна вважають, що офшорна зона – особливі правомочності держави у сфері оподаткування, здійснювані нею на всій її території (або на окремій її частині), у результаті чого на даній території діє особливий

податковий режим, а також режим таємності стосовно інформації про проведені фінансові операції, що поширюються на офшорні компанії, за умови дотримання ними встановлених у законодавстві країни реєстрації певних вимог [6].

Також, слід зазначити, що, експертна група на чолі з А.Р. Горбуновим зазначила: "з юридичної точки зору офшорна компанія принципово не відрізняється від інших компаній і бізнесів. Це повноправний суб'єкт господарсько-правових відносин, який може здійснювати операції нарівні з іншими юридичними особами. Офшорні юрисдикції – це зазвичай невеликі незалежні держави або незалежні території з особливим національним правовим статусом. Типова офшорна юрисдикція пропонує іноземним інвесторам можливість мати набір критеріїв. Він включає реєстрацію компаній-нерезидентів, а також створення інших типів офшорних структур: бізнес-партнерств, офшорних трастів, професійних офшорних компаній (банків, страхових компаній та інвестиційних інститутів), приватних власників, корпоративних агентів, номінованих директорів». [7].

Створення на своїй території офшору має на меті залучити міжнародний бізнес, офшорні компанії сплачують певні внески до місцевого бюджету, місцевим юридичним та бухгалтерським компаніям, іноді зберігають гроші в місцевих банках, користуються місцевою інфраструктурою, надають робочі місця мешканцям. Такі доходи важливі для невеликих острівних держав. Офшорних схем міжнародного податкового планування безліч. Уряди країн та спеціалізовані міжнародні органи уважно спостерігають за діяльністю таких компаній та по можливості припиняють таку діяльність, якщо вона характеризується ознаками незаконності.

Країни-творці офшорних зон надають різні пільги іноземним компаніям із кількох причин. По-перше, створення офшорних зон — залучення іноземних інвестицій у країну, де вони утворюються. Спочатку вони утворювалися маленькими державами саме з цією метою, оскільки, як правило, діяльність офшорного центру супроводжується організацією сприятливого фінансово-

економічного клімату на його території. Крім того, офшорна зона – це своєрідне заохочення міжнародного співробітництва за мінімальних витрат ресурсів. По-друге, створюючи подібні зони, країна отримує додаткову статтю доходу до державного бюджету – фірми зобов'язані платити фіксоване мито за реєстрацію (а також податки в престижних та інших офшорних зонах). Вилучення прибутку з офшорних зон, а також залучення додаткових інвестицій дають можливість країні досягти високих темпів розвитку та вирішити низку соціальних проблем. Зокрема, знижується кількість безробітних і підвищується добробут громадян, оскільки значна частина місцевих жителів залучається до роботи створюваних офшорів. Через офшорні зони держава отримує можливість освоїти нові технології, наприклад, у сфері інформаційного обслуговування та засобів зв'язку [8].

Офшоризація світової економіки породжує комплекс протиріч, зумовлених існуванням юрисдикцій із нульовим чи номінальним рівнем податків, низькою інформаційною прозорістю, обмеженнями в обміні податковою інформацією. Офшорні компанії концентрують та розподіляють між бенефіціарами грошові потоки та прибутки, отримані за межами офшору (трансферне ціноутворення, оплата «консультаційних послуг», відсотки за позиками, виданими з офшору тощо). За бенефіціарами закріплюються права на майно та бізнес, що знаходяться в інших країнах. При цьому імена реальних власників закриваються, вкрай низькі регулятивні вимоги, обов'язкова звітність може бути відсутня, дані про компанію (у т. ч. статутні документи) недоступні у публічних реєстрах.

Про роль офшорів у світовій економіці можна судити з їхньої питомої ваги у глобальному багатстві. Використання офшорів певною мірою виправдане при проведенні угод злиття/поглинання, проведенні IPO на закордонних фінансових ринках, розміщенні замовлень на морські судна, експорту складного обладнання, в т. ч. спецтехніки, з метою мінімізувати правові ризики та ризики неплатежу [9].

1.2 Класифікація офшорних зон

У світовій практиці виділяють різні підходи до класифікації офшорних зон. Так, офшорні зони класифікуються за рівнем оподаткування, видом, способом і вартістю послуг, що в них надаються. З огляду на боротьбу останніх років у розвинених країнах проти легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, офшорні зони класифікують за мірою відповідності міжнародним правовим нормам і зобов'язанням, узгодженим у рамках FSF, OECD, FATF.

Важливою є класифікація щодо переваг, які надають офшорні зони. (рис.1.1).

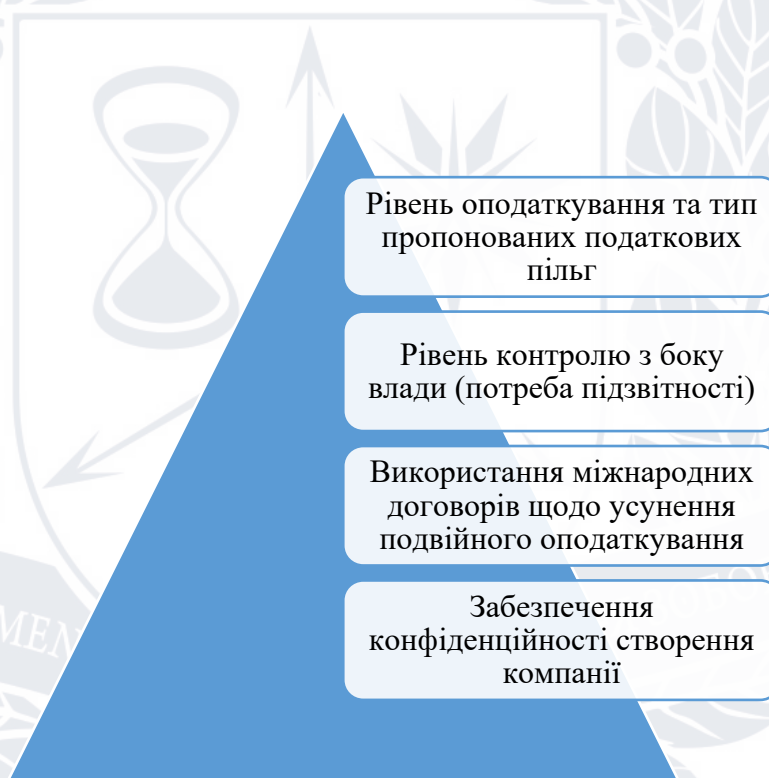

Рисунок 1.1 – Критерії класифікації офшорних зон за перевагами, які вони надають бізнесу

Джерело: складено автором на основі [2]

Різні види класифікації показують, що єдиного методу встановлення типів офшорних територій не існує. Крім того, розробити таку технологію практично неможливо. Тим не менш, все ще можна вибрати деякі критерії як

для класифікації різних територій як офшорних зон, так і для ідентифікації груп офшорних зон зі схожими економічними умовами.

По-перше, виключаємо регіони та штати, які не є офшорами, а включаємо лише регіони та штати, які вибірково пропонують податкові пільги певним типам компаній.

По-друге, офшорні території слід розділити на групи, що діють у країнах, що розвиваються, і існуючі в розвинених країнах.

По-третє, офшорні території необхідно диференціювати за рівнем оподаткування та вартістю послуг, що надаються на них.

Відповідно, попередні критерії для класифікації офшорних територій такі:

- Відмінності між офшорними розвиненими країнами та країнами, що розвиваються;
- Географічна диференціація офшорних компаній;
- Вони відрізняються залежно від рівня оподаткування та вартості наданих послуг.

Висока швидкість змін офшорного бізнесу пояснює умови запропонованої класифікації. Досягнення певного рівня економічного та технологічного розвитку сприяє переведенню того чи іншого офшорного центру з категорії країн, що розвиваються, до категорії розвинених[10].

Групування їх за центрами економічного «тяжіння» також вельми умовно, оскільки багато офшорних територій не мають єдиного напрямку, що сильно обмежує потік коштів з якогось одного напрямку, хоча історично сформовані традиції та переваги продовжують відігравати важливу роль. Як наслідок, багато офшорних центрів, що належать до Карибського регіону, мають значну присутність в обслуговуванні європейських транзакцій, на додаток до обслуговування потоків коштів із держав Америки (переважно Сполучених Штатів). Офшори регіону Афро-Індійського океану, традиційно орієнтовані на південноафриканський та індійський капітал, все більше

залучаються до обслуговування фінансових потоків з таких країн, як Близький Схід і АСЕАН.

Тому в більшості випадків отримані класифікації будуть відповідати лише з невеликими відмінностями. Однак на даний момент це видається найбільш вдалим і прийнятним методом класифікації, заснованим на поєднанні географічних принципів і цінових принципів, включаючи оподаткування, конкурентоспроможність кожного офшорного центру [2].

Беручи до уваги ці характеристики, всі офшорні юрисдикції поділяються на 3 групи умов:

– Невеликі країни третього світу пропонують своїм офшорним компаніям майже безподаткову систему, зберігаючи компанію в національному реєстрі за невелику плату, забезпечуючи власнику компанії максимально можливий ступінь конфіденційності і в той же час не вимагаючи жодного звіту. До цієї групи зокрема входять Сейшельські острови, Британські Віргінські острови, Кайманові острови, Беліз, Панама та інші.

– Країни, які пропонують податкові пільги компаніям, але вимагають своєчасного подання бухгалтерської та інформаційної звітності. Компанії, зареєстровані в цих юрисдикціях, є більш престижними, ніж компанії, зареєстровані в першій групі юрисдикцій, але їх утримання набагато дорожче. До цієї групи належать Мальта, Сінгапур, окремі території Китаю, деякі штати США тощо.

– Розвинені країни, офіційно не офшори, але пропонують низькі податкові ставки за певних умов. Крім того, ці країни зазвичай мають найбільшу кількість чинних міжнародних договорів, за якими можна уникнути подвійного оподаткування. Це Велика Британія, Люксембург, Ліхтенштейн, Швейцарія, Нідерланди тощо [8].

Кожна офшорна зона має свою специфіку. Відповідно до цього, можна виділити кілька видів офшорних зон (таблиця 1.1).

Класичні офшорні зони можна охарактеризувати, як стовідсоткові офшори. Ними є невеликі острівні держави, або самоврядні території, в яких

закріплено законодавчо статус офшорних фірм та умови за дотримання яких їхня діяльність буде офшорною (Багамські острови, Кайманові острови, Британські Віргінські острови, Антигуа, Барбадос, Домініканська республіка, Гренаде, Сост. Крістофер, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Невіс, Бермудські острови, острови Мен, Джерсі та Гернсі, Ліберія, Панама, князівство Монако).

Таблиця 1.1 – Види офшорних зон

№	Вид	Приклад
1	Класична офшорна зона	Багамські острови, Кайманові острови, Британські Віргінські острови, Антигуа, Барбадос, Домініканській республіці, Гренаді, островах Монтсеррат, Сент-Крістофер, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Невіс, Бермудські острови, острови Мен, Джерсі та Гернсі князівство Монако
2	Низько податкова офшорна зона	Нідерланди, Люксембург, Швейцарія, Ліхтенштейн та Нідерландські Антверпські острови.
3	Офшорні території, що мають федеральний устрій	штати Делавер, Вайомінг, Невада в США
4	Нетрадиційні офшорні зони (універсальні)	Ірландія, Кіпр, Угорщина та Мальта

Джерело: складено автором на основі [8]

Вважають, що переважна більшість офшорного бізнесу зареєстрована в офшорних зонах Карибського басейну. Здебільшого це залежні території чи колоніальні володіння Великобританії. Для таких юрисдикцій характерна спрощена система реєстрації офшорної фірми, високий рівень конфіденційності, мінімальні вимоги влади до величини статутного капіталу та звітності, мінімальний податок на прибуток, або повна його відсутність, можливість реєстрації на анонімних засновників [11].

До другого виду офшорних юрисдикцій можна віднести країни з пільговим режимом оподаткування окремих видів діяльності. Особливо, податковими привілеями користуються холдингові, посередницькі фінансові та ліцензійні компанії у Нідерландах; холдингові компанії та інвестиційні фонди у Люксембурзі; торгові, холдингові та сервісні фірми у Швейцарії. До перерахованих країн можна також додати Ліхтенштейн та Нідерландські

Антильські острови. За винятком останніх, які є самоврядним володінням Королівства Нідерландів, що становлять цю групу юрисдикції – це «респектабельні» європейські країни, які надають своїм компаніям, які ведуть певні види діяльності, можливість проведення ділових операцій офшорного типу.

У цих юрисдикціях з офшорних фірм не утримуються податки (або утримуються за мінімальною ставкою), влада тією чи іншою мірою контролює їхню діяльність, що зумовлює необхідність ведення підприємством повноцінної бухгалтерської звітності. Рівень конфіденційності значно нижчий, проте імідж таких компаній незрівнянно вищий.

Третій вид офшорних зон становлять адміністративно-територіальні освіти, у яких діє офшорний режим, хоча вони є частиною звичайної держави. З огляду на це можна назвати офшорні юрисдикції, що входять до цієї групи, офшорними територіями. Здебільшого це притаманно країн, мають федеральний устрій. До таких офшорних зон можна віднести штати Делавер, Вайомінг, Невада у США, де їх часто називають корпоративними сховищами (corporate haven), деякі кантони Швейцарії [12].

Для цих юрисдикцій характерним є те, що вони можуть виконувати функції податкової гавані під час ведення міжнародного бізнесу, і водночас дають можливість здійснення офшорних фінансово-господарських операцій, не виходячи за національні кордони.

В окремих, четвертий вид, офшорних юрисдикцій є доцільним виділити нетрадиційні офшорні зони, а саме: Ірландію, Кіпр, а також Угорщину та Мальту. Їх особливістю є те, що в них немає принципової різниці між резидентами і нерезидентами, стабільна економічна обстановка, «неявна офшорність» та наявність договорів виключення подвійного оподаткування[3].

При реєстрації офшорної компанії враховуються переваги та недоліки кожної офшорної зони, як показано в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Переваги та недоліки основних видів офшорних зон.

Тип	Переваги	Недоліки
1 група	<ul style="list-style-type: none"> – Повністю звільнено від податків – Не потрібно звітувати – Повна відсутність державного контролю 	<ul style="list-style-type: none"> – Висока конфіденційність – Висока недовіра – Часто територія має незручне розташування – Низький рівень економічного розвитку
2 група	<ul style="list-style-type: none"> – Добре розроблені схеми високо оптимізовані – Насправді ці території не є офшорними => немає упередженості 	<ul style="list-style-type: none"> - Не підходить для всіх організацій - Потрібно звітувати
3 група	<ul style="list-style-type: none"> – Висока репутація – Робота з серйозними партнерами 	<ul style="list-style-type: none"> – Потрібно звітувати – Не повністю звільнено

Джерело: складено автором на основі [8].

Загалом офшорні зони можна розділити на дві великі категорії: «класичні» офшорні юрисдикції та так звані офшорні зони високого профілю[14].

Законодавство для традиційних офшорних компаній передбачає можливість реєстрації компанії для міжнародного бізнесу. Це так звані «міжнародні бізнес-компанії» (IBC), які звільнені від оподаткування та обов'язкового оприлюднення фінансової звітності до тих пір, поки немає інтересів місцевого бізнесу. IBC сплачує казначейству лише фіксовану плату. У цих сферах конфіденційність висока, але в той же час офшорні компанії не можуть використовувати угоди про усунення подвійного оподаткування [26]. До класичних офшорних компаній належать Ангілья, Багами, Бруней, БВО, Співдружність Домініки, Коста-Ріка, Кайманові острови, Маршаллові острови, Сент-Кітс, Невіс, Сент-Люсія, Сейшельські острови, Сент-Вінсент та ін.

При реєстрації офшорної компанії шановні офшорні національні уряди вимагають обов'язкових процедур due diligence (аналіз діяльності компанії з точки зору аналітиків, аудиторів, юристів) і щорічної подачі фінансової

звітності в реєстраційні та податкові органи [15]. Ці території включають Гібралтар і Гернсі.

За податковим класом поділяється на:

– Низькоподаткові території з низькими ставками податку на прибуток. Зареєстрована компанія є резидентом країни, в якій вона зареєстрована, і підлягає податковій реєстрації, бухгалтерському обліку, подачі декларацій та сплаті місцевих податків. Компанії є «прозорими» для банків і партнерів і можуть скористатися угодами про уникнення подвійного оподаткування. До цих країн належать Болгарія, Джерсі, Ірландія, Кіпр, Лабуан, острів Мен, Маврикій тощо.

– Території зі спеціальними режимами оподаткування. Законодавство цих країн передбачає податкові пільги або повне звільнення для певних видів діяльності за певних умов. Компанія є резидентом і повинна зареєструватися, вести бухгалтерський облік, подавати звіти та сплачувати податки для цілей оподаткування.

Тому такі компанії можуть скористатися угодами про уникнення подвійного оподаткування. Рівень конфіденційності власника визначається місцевим законодавством, а в деяких випадках можлива є повна конфіденційність інформації про власника. До них відносяться Великобританія, Данія, Ліхтенштейн, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Швейцарія.

Території з територіальним принципом оподаткування. Податки стягуються лише з доходів компаній, отриманих у певних країнах. Реєстрація компанії, щоб стати податковою компанією, вимагає подання фінансової звітності, за результатами якої визначається оподатковуваний прибуток і ставки податку. Цей тип компанії не є типовою офшорною компанією, оскільки зазвичай це території з високими ставками податку на прибуток і багатьма угодами про подвійне оподаткування. Гонконг, Гібралтар, Кіпр, Мальта, Панама, Сінгапур, Уругвай використовують цей податок [16].

Розглянемо класифікацію офшорних зон з точки зору правової системи.

Як відомо, існують дві світові правові системи: Загальне право «CommonLaw» і Цивільне право «CivilLaw». Також першу систему ще називають острівною або англосаксонською, другу — материковою або франко-німецькою. Проте в умовах офшорної діяльності доречно говорити про три глобальні правові системи: загальне право, цивільне право та модель правової системи США [17].

Крім наведеної класифікації офшорних зон, в економічній літературі часто можна виділити офшорні зони за їх «спеціалізацією» (банківська справа, страхування, судноплавство тощо). Проте всі офшори в цьому сенсі досить загальні. Отже, в даному випадку видається доречним назвати найпоширенішу або найпопулярнішу діяльність серед них.

Офшорні юрисдикції можна спочатку розглядати з точки зору їхнього ступеня «офшорності», тобто виходячи зі змісту офшорної фінансово-економічної діяльності, яка залежить головним чином від кількості можливостей, які вони пропонують: рівень оподаткування, ступінь контролю з боку влади, забезпечення конфіденційності статі, можливість використання міжнародних договорів про усунення подвійного оподаткування тощо [21].

Неважко помітити, що характеристики всіх перерахованих офшорних юрисдикцій тісно пов'язані одна з одною. Тому чим менше контролює влада, тим вищий ступінь секретності в офшорній зоні. Крім того, чим вищий рівень секретності в юрисдикції, тим більше недовіри до її компанії з боку серйозних компаній, авторитетних бізнесменів, податкових і правоохоронних органів інших країн. Якщо в одній юрисдикції замість податку стягується фіксована плата, то немає причин укласти угоду з іншими країнами, щоб уникнути подвійного оподаткування. Винятком із цього правила є угода про єдиний податок, доступна для країн, які не оподатковують офшорні компанії. Прикладом є наявність договорів між островом Невіс і Сполученим Королівством, між Британськими Віргінськими островами і Японією, а також між островом Мен і Сполученим Королівством [15]. Усе це також використовується в практиці офшорного бізнесу.

1.3 Етапи розвитку офшорного бізнесу

Використання офшорних зон має багатовікову традицію. Поширена думка, що офшорну компанію вперше почали використовувати для ведення бізнесу в Стародавній Греції. У той час, щоб уникнути імпортних і експортних мит у розмірі 2%, купці свідомо тинялися по території Афін і незабаром почали використовувати прилеглі острови для безмитного імпорту контрабанди. У рамках будь-якої економічної моделі подібний підхід в тій чи іншій мірі використовується практично постійно. Цю гіпотезу можна підтвердити статтею професора В.Ю. Катасонов «Єрусалимський храм як фінансовий центр» [22]. У цій статті автор проводить глибоке дослідження, щоб розкрити офшорну сторону діяльності відомого релігійного центру стародавніх євреїв.

Перші класичні офшорні зони почали з'являтися в 1930-х роках. Тим часом у 20 столітті в Панамі, Люксембурзі та на Антильських островах усі ці юрисдикції все ще вважаються привабливими класичними офшорними центрами, що пропонують широкий спектр послуг. Тому Панама в основному надає послуги зі збереження активів і оптимізації податків для багатих американців. На появу офшорних компаній значною мірою вплинув розвиток світових фінансових ринків і засобів комунікації, а попит на офшорні компанії зріс через віддаленість фінансових центрів один від одного. Завдяки лібералізації грошово-кредитного та фінансового законодавства стали можливими великі потоки капіталу між країнами.

Після закінчення Другої світової війни та розпаду колоніальної системи офшорні компанії почали стрімко розвиватися. Малі країни, які вийшли з-під колоніального гніту, стикаються з проблемами економічних інвестицій. Зокрема, території, які раніше контролювали Великобританію (Віргінські острови, Гернси тощо), мають давні економічні зв'язки з Великобританією. Це, у свою чергу, вимагало надання послуг для мінімізації британського

оподаткування, яке було досить високим у цей період через необхідність відновлення національної економіки після війни. У Великобританії прийнято законодавство, яке обмежує відповідальність інвестора за збитки розміром статутного капіталу компанії. Це також робиться для підтримки компаній, які використовують свої активи для погашення боргів, не вдаючись до приватної власності вкладників [23]. Тим часом британські витoki офшорного бізнесу пояснюються розвиненою банківською системою Великобританії на рубежі 19-го і 20-го століть. З часом інші острівні держави почали пропонувати послуги, які вважаються ознакою офшорного центру в сучасному розумінні [16].

Під керівництвом Бісмарка в Швейцарії була створена перша в світі офшорна банківська система, яка виконувала такі функції:

- Зберегти для елітних резервів. У державі суворої моралі та національної єдності не прийнято афішувати наявність високих доходів. Тому офшорні банки – єдиний спосіб зберігання грошей багатих;
- «Чорні каси» в умовах імперіалізму та монополії. У швейцарських банках є кошти для тіньового бізнесу німецького концерну. Елементи цієї системи залишаються в німецькому законодавстві донині.
- Створення вільних зон. Піар і видима зручність залучили до Швейцарії заможних людей з усього світу, дозволивши контролювати політичну та економічну ситуацію в багатьох країнах [26].

Фаза зростання почалася наприкінці 1980-х років. Перелік офшорних юрисдикцій значно розширився, а кількість зареєстрованих у них компаній досягла максимуму. Офшорні методи оптимізації оподаткування добре відомі та популярні, а стандартні схеми були створені з використанням звільнених від податків компаній, які не потребують висококваліфікованих консультацій.

На ринок реєстрації компаній вийшла велика кількість малих і середніх юридичних і консалтингових фірм. На національному рівні вжито заходів для обмеження можливості звільнених від оподаткування компаній.

Офшоринг як економічне явище стабілізувався з кінця 1990-х років. Дещо зменшилася кількість зареєстрованих компаній, ускладнилися механізми використання офшорів, а деякі юрисдикції припинили надавати офшорні послуги та пішли зі світових ринків. Сформувався міжнародне антиофшорне регулювання.

З початку 2000-х років кількість офшорних зон і офшорних компаній зменшилася через різке підвищення ступеня державного та міждержавного регулювання. У світлі трагічних подій у Сполучених Штатах у 2001 році вимоги до прозорості різко посилювалися, обмеживши використання інструментів анонімного офшорного бізнесу.

Одним із каталізаторів процесів «офшоризації» у глобальному масштабі є науково-технічний прогрес, зокрема широкий та швидкий розвиток сучасних засобів зв'язку. Зародження та розвиток глобальної мережі Інтернет, супутникового зв'язку та ін. скоротили до мінімуму тимчасові витрати на зв'язок між дуже віддаленими частинами світу. Звичайно, без технологічної бази, створеної успіхами науково-технічної революції в період після Другої світової війни, неможливо було розвивати офшорний бізнес у сучасному розумінні.

Таким чином, розвиток офшорного бізнесу відбувався у декілька етапів (табл.1.3.).

Сьогодні відбувається зростання впливу на світові ринки неофшорних банків і великих консалтингових компаній. Зміни у світовій економіці та посилення контролю призвели до трансформації офшорного бізнесу. Деякі країни знайшли нові ніші для використання офшорних механізмів. Відбувається створення нової офшорної організації, яка відповідає всім міжнародним організаційно-правовим вимогам. Вперше в офшорний бізнес увійшла країна третього світу.

Таблиця 1.3 – Етапи розвитку офшорного бізнесу

Етап	Опис
------	------

до кінця 20 ст.	Існування у різні епохи різноманітних форм вільного підприємництва, деякі з яких (наприклад, ярмаркові ринки) можна віднести до прообразів офшорних центрів;
до Другої світової війни	Поява зон власне офшорного типу, з одного боку, і прагнення ТНК уникнути податковий гніт у країнах базування, з іншого боку, – дві зустрічні тенденції, що у результаті бурхливе зростання офшоризації у наступні десятиліття;
після 1945 р. і на початок 1990-х рр.	Внаслідок розпаду світової колоніальної системи та повсюдного затвердження кейнсіанських схем держрегулювання економіки спостерігалось кількісне та якісне зростання офшорного бізнесу, заснування офшорних центрів повсюдно, як реакція на ці процеси. Початок активного використання офшорних схем ТНК і ТНБ, активне залучення до міжнародного офшорного бізнесу країн світової периферії – насамперед малих острівних держав та територій;
1990 р. – наш час	В результаті закінчення холодної війни та катастрофи світової системи соціалізму, а також бурхливого розвитку технічного прогресу (повсюдне поширення мережі Інтернет, новітніх засобів телекомунікації та ін.) у офшорного бізнесу з'явилися нові безпрецедентні можливості кількісного та якісного зростання; паралельно з цим почалася активна протидія офшорам з боку провідних економічних держав, деяких країн, що несуть найбільш відчутні бюджетні втрати від використання національним бізнесом офшорних структур, а також міжнародних економічних організацій та фінансових інститутів у зв'язку з посиленням інтересу до офшорів з боку кримінального бізнесу та міжнародного тероризму.

Джерело: складено автором

В даний час близько 35-40 країн світу є спеціалізованими офшорними юрисдикціями. Їхня частка у світовому ВВП порівняно невелика – 1,22%, мінус промислове виробництво та сільське господарство, не пов'язані з офшорним сектором, яке падає до 0,79%. Проте, за оцінками деяких експертів, приблизно половина всіх фінансових операцій у світі здійснюється через офшорні юрисдикції [20].

Розглянемо етапи трансформації офшорного бізнесу в Україні.

Розвиток офшорних компаній в Україні ділиться на три етапи (рис.1.2).

Рисунок 1.2 – Розвиток офшорних компаній в Україні

Джерело: складено на основі [26]

Експорт капіталу спочатку з Радянського Союзу, а потім з України став живильним середовищем для вітчизняних офшорів. По суті, це нелегальний відтік капіталу, отриманий з порушенням чинного законодавства: у кращому випадку відрахування з податків, у гіршому – відвертий злочин. При цьому легальні потоки капіталу, легально чи нелегально, в іноземні офшори мінімальні. У радянські часи вони також використовувалися державними установами для захисту економічних ризиків і політичних цілей [20].

На даному етапі офшорний бізнес переживає серйозну трансформацію. Якщо в 1990-х роках основним завданням реєстрації офшорних компаній було приховати капітал, вивезений з України, то з 2000-х спостерігається чітка тенденція до зростання частки офіційного експорту капіталу з приватного сектору в офшори.

По-перше, це пов'язано зі зростанням мотивації використовувати офшорні компанії. По-друге, у 2000-х роках, з розширенням зарубіжної експансії українських компаній, з метою легального зниження податків і підвищення ефективності управління їх бізнес-діяльністю в Україні. і за кордоном.

Сучасні офшори пропонують більш привабливі умови роботи (зрозумілі «правила гри», розвинуті ринкові інститути, довірливе ставлення іноземних інвесторів, страхування політичних ризиків), що приваблює не лише приватні компанії, а й державні [30].

Ці зміни в стратегіях офшорного бізнесу відображають появу нових цілей для українських компаній. Він не лише прагне знизити податки, але й розглядає нові злиття та поглинання, а також залучає міжнародних інвесторів шляхом випуску облігацій. Відповідно до глобальної тенденції український офшорний бізнес все частіше звертається до офшорних компаній, а не до цілих офшорних фінансових мереж, щоб мінімізувати податки та досягти конкретних цілей розвитку бізнесу, яких неможливо досягти іншим шляхом [31].

Таким чином, створення офшорної фінансової мережі є однією з важливих тенденцій розвитку сучасного глобалізованого бізнесу, а також основною рушійною силою міжнародного податкового планування.

Висновки до розділу 1

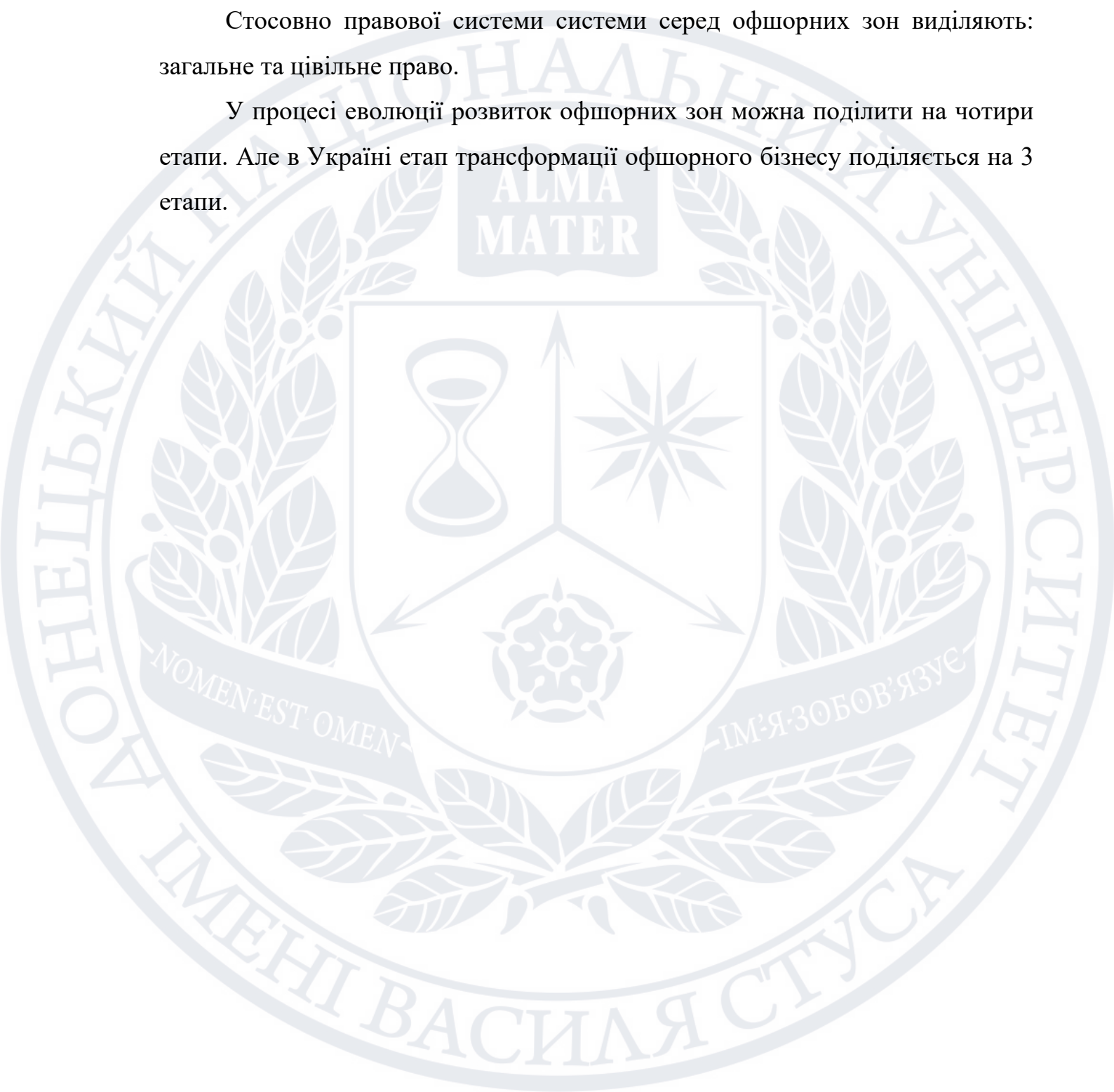
Дослідивши теоритичну сутність офшорних зон, можна зробити наступні висновки, що офшорні зони – це країни або території з особливими умовами ведення бізнесу для іноземних компаній. На таких територіях створюються пільгові умови для полегшення управління активами осіб з-за кордону.

Офшорні зони класифікуються за різними підходами: за перевагами ведення бізнесу в даних зонах; географічною диференціацією; рівнем оподаткування та відмінностями між офшорними розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Також загалом офшорні зони можна поділити на дві великі категорії: класичні офшорні зони та так звані офшорні зони високого профілю.

Існують три способи поділити офшорні території за податковим класом: низькоподаткові території, території зі спеціальним режимом оподаткування та території з територіальним принципом оподаткування.

Стосовно правової системи системи серед офшорних зон виділяють: загальне та цивільне право.

У процесі еволюції розвиток офшорних зон можна поділити на чотири етапи. Але в Україні етап трансформації офшорного бізнесу поділяється на 3 етапи.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОФШОРНИХ ЗОН

2.1 Загальна характеристика провідних офшорних зон

Різноманітність систем, що використовуються у фінансових спекуляціях, велика кількість компаній різних типів у ланцюжку створення вартості та конфіденційність у зовнішній торгівлі не дозволяють точно розрахувати вартість нелегально вивезеного капіталу, але необроблені дані свідчать про важливість офшорного бізнесу у сучасній міжнародній торгівлі та зовнішньоекономічних операціях.

Дослідження впливу офшорних зон на економіку країн здійснюються міжнародними та регіональними організаціями, які за певними критеріями визначають приналежність країни до офшорних зон світу. Зокрема, слід відзначити підходи таких організацій : Групи розроблення фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (англ. Financial Action Task Force on Money Laundering – FATF) та Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). Рекомендації FATF спрямовані на:

- удосконалення правової системи країни;
- підвищення ролі фінансових і кредитних установ у боротьбі з відмиванням грошей;
- активізація міжнародного співробітництва у сфері запобігання відмиванню грошей.

Заходи, запропоновані ОЕСР, поділяється на такі групи:

- заходи щодо оподаткування компаній цифрового сектору;
- заходи, спрямовані на досягнення узгодженості з питань корпоративного оподаткування, усунення відмінностей в оподаткуванні гібридних інструментів, посилення правила щодо «контрольованих іноземних компаній», обмеження розмивання бази оподаткування на основі вирахування процентних витрат і витрат за іншими інструментами фінансування;

- заходи щодо забезпечення дотримання порядку ціноутворення та порядок створення вартості;
- заходи щодо забезпечення прозорості.

OECD і FATF не мають права впливати на внутрішні ринки незалежних держав, хоча їх рекомендації пов'язані з протидією із збільшенням кількості офшорних зон і зменшення відтоку капіталу в ці зони.

Окрім FATF та OECD, проблемами деофшоризації займаються: Інтерпол – організація, що займається розслідуванням міжнародних економічних злочинів і відмиванню грошей; Організація країн ЄС із боротьби з комерційною злочинністю (CCCUC) [61].

Офшорний фінансовий цент (OFC) виділяє основну групу офшорних зон, які структурно охоплюють найбільшу частку офшорних капіталів і потоків у всьому світі. OFC класифікує офшорні зони відповідно до їх використання інвестиційними фондами, транснаціональними компаніями та банками. Отож, відповідно до результатів Офшорного фінансового центру можна виділити такі провідні офшорні зони [62]:

1. Британські Віргінські острови
2. Кайманові острови.
3. Люксембург.
4. Бермудські Острови.
5. Гонконг.
6. Нідерланди.
7. Ірландія.
8. Багамські Острови.
9. Сінгапур.
10. Бельгія.
11. Швейцарія.

Проаналізуємо наведені офшорні території.

Британські Віргінські острови – відома податкова гавань і фінансова офшорна юрисдикція. Причинами привабливості Британських Віргінських

островів можуть бути простота створення компанії та її економічна ефективність. Крім того, є деякі інші чинники, завдяки яким Британські Віргінські острови стали однією з найкращих офшорних юрисдикцій: звільнення від оподаткування прибутку, отриманого за межами Британських Віргінських островів; зручність ведення бізнесу та банківських операцій; немає валютного контролю та вимог до щорічних зборів. Британські Віргінські бізнес компанії (BVI BC) є одним з найпопулярніших засобів для іноземців, які шукають офшорні інвестиції, міжнародну торгівлю, заощадження, корпоративні банківські послуги, планування нерухомості та інші цілі. Британські Віргінські острови можуть користуватися сприятливими податковими пільгами та зниженими вимогами дотримання законодавства завдяки сприятливому для бізнесу офшорному середовищу островів.

Одним із найулюбленіших місць для офшорних фондів і офшорного бізнесу є Кайманові острови. Основним обґрунтуванням є ставка податку на бізнес у розмірі 0%. Немає податків, що утримуються, податків на приріст капіталу, податків на прибуток, чи будь-яких подібних податків. Крім того, витрати на оновлення та реєстрацію офшорного бізнесу дешевші, ніж в інших країнах. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і Міжнародна група з розробки фінансових заходів мають цю країну у своїх білих списках. На відміну від інших податкових гаваней, він відповідає міжнародному податковому законодавству.

Гонконг входить до списку ідеальних країн для створення офшорних компаній завдяки своїй міцній міжнародній репутації та вигідним бізнес-схемам, зокрема: зручний для бізнесу режим оподаткування; безкоштовний корпоративний податок на прибуток, отриманий за кордоном; низька ставка податку від 8,25% до 16,5%; безкоштовний податок з продажу, податок на приріст капіталу, дивіденди та податок на відсотки; відсутність валютного контролю; відкрита торгова політика, конкурентна економіка, незалежна правова система; легкий доступ і точка в'їзду на материковий Китай. Серед багатьох варіантів компанія з обмеженою відповідальністю є

найпоширенішим типом юридичної особи в Гонконзі. Він популярний серед новачків, підприємців і тих, хто шукає міжнародний торговий бізнес.

Сінгапур є ще одним швидкозростаючим комерційним центром в Азії, також відомим як земля обітована для стартапів, підприємців, а також інвесторів щодо торгівлі товарами та управління капіталом. Деякі ключові моменти Сінгапуру: прозора схема оподаткування; податок на прибуток підприємств обмежений конкурентною ставкою 17%; понад 70 податкових угод доступні між Сінгапуром та іноземними юрисдикціями; схеми часткового звільнення від податків і різноманітні стимули для стартапів та інвесторів, особливо у галузях фінансових технологій та технологічних інновацій; одна з першокласних банківських систем світу та висококваліфікована робоча сила, вигідні візові схеми для іноземців. Приватна компанія з обмеженою відповідальністю є найпопулярнішим варіантом реєстрації в місті-державі.

Податки на бізнес у Нідерландах дуже низькі, як і податки на проценти та доходи від ліцензування. Нідерланди, здається, є найпопулярнішою податковою гаванню для компаній США. У Нідерландах процвітає корпоративна штаб-квартира та дочірні компанії через ставлення до міжнародних податків. Податкові пільги, які називаються звільненнями від участі, спрямовані на зняття податкового тягаря з дивідендів і приросту капіталу, які накопичуються за межами країни. Роялті та процентні виплати також звільнені від податкового тягаря, хоча Нідерланди почнуть утримувати податок для організацій, заснованих у юрисдикціях з низьким рівнем оподаткування, починаючи з 2021 року [62].

Як відомо, досить багато банків світу користуються податковим середовищем Люксембургу, оскільки дивіденди багатьох компаній не оподатковуються. Довгостроковий приріст капіталу від акцій звільняється від оподаткування. Розмістивши сегменти суб'єктів господарювання в Люксембурзі, іноземні корпорації змогли скоротити величезні податкові рахунки зі своїх витрат. Люксембург став настільки відомим своїм податковим законодавством, що більша частина привабливості країни для зовнішнього

бізнесу зумовлена виключно цими особливостями, і економіка Люксембургу частково побудована навколо бізнесу, отриманого завдяки податковій структурі. Хоча країна може опинитись під фінансовою небезпекою, якщо з цих причин вона перестане бути привабливою для зовнішнього бізнесу. Європейські політики вимагали від країни змінити структуру оподаткування, щоб заохочувати податкові надходження з підприємств і споживачів .

Ірландія має довгу історію пропонування низьких ставок корпоративного податку, щоб заохотити іноземні компанії переносити бізнес на папері, а не фізично. В Ірландії податок на бізнес становить 12,5%, а доходи художників не оподатковуються. Країна приймала чимало тіньових корпорацій, які намагалися скористатися перевагами середовища з низькими податками. Незважаючи на те, що Бельгія дуже маленька європейська країна, вона вважається важливою і популярною юрисдикцією. Тут знаходиться організація НАТО. Бельгія має досить сильну економіку та високий ВВП на душу населення. Основними перевагами ведення бізнесу в Бельгії є: дуже висока репутація серед європейських країн, тому відкрити компанію тут дійсно вигідно; у Бельгії існує досить низьке навантаження на оподаткування; тут немає жодних обмежень на використання валюти; щоб зареєструвати компанію в Бельгії, не потрібно отримувати попередній урядовий дозвіл [63].

Швейцарія вважається податковою гаванню, але низьке оподаткування пояснюється тим, що було укладено понад 70 угод про уникнення подвійного оподаткування, що дозволяє компаніям та іноземним інвесторам отримувати переваги від нижчих податкових ставок. Податки стягуються на федеральному, кантональному та муніципальному рівнях і є одними з найнижчих у європейському регіоні як для фізичних, так і для юридичних осіб. Для залучення інвесторів існує справжня конкуренція між кантонами щодо податкових ставок, яка може бути тільки вигідна тим, хто хоче відкрити бізнес у Швейцарії. Прозорість бізнес-середовища зумовлена тим, що бюрократичні процеси створення компанії були значно скорочені. Швейцарська правова

система дозволяє відносно легко заснувати нову компанію, процес, який зазвичай займає кілька тижнів.

2.2 Економічні показники розвитку провідних офшорних зон

В останні десятиліття темпи зростання обороту товарів і капіталу, що здійснюються з використанням офшорних центрів, перевищують темпи зростання загального обороту зовнішньоекономічної діяльності. На жаль, оцінити масштаби офшорної діяльності вкрай складно, оскільки специфіка офшорних операцій спочатку базувалася насамперед на прагненні підвищити конфіденційність офшорних операцій, зробити їх менш прозорими та непридатними для обліку, статистичної оцінки тощо.

Згідно з цими оцінками, до 50% глобальних потоків капіталу та світової торгівлі в даний час обслуговуються і направляються через компанії, зареєстровані в різних офшорних центрах, і близько 60% світового капіталу в даний час знаходиться в офшорах через офшорні компанії або офшорні трасти [10].

Також підраховано, що на початок цього століття активи, зосереджені в 62 найбільш вільних офшорних центрах, становили 8,5 трлн. дол. США.

За оцінками консалтингової компанії Boston Consulting Group, до груп країн, активи громадян яких найчастіше потрапляють в офшори, входять: Латинська Америка, Близький Схід, Африка та Росія. У кількісному відношенні лідерами є Близький Схід і Західна Європа (рис. 2.1)

Крім наведених вище даних, необхідно враховувати кошти, які міжнародні компанії переміщують через офшорну банківську мережу, в якій розміщені майже всі найбільші банки світу, на які сьогодні припадає близько 85% світових активів (табл. 2.1) [10].

На основі його даних стає зрозуміло, що, незважаючи на розмір і економічний вплив, офшорні юрисдикції, як правило, є «магнітом» для глобальних банківських активів і пасивів.

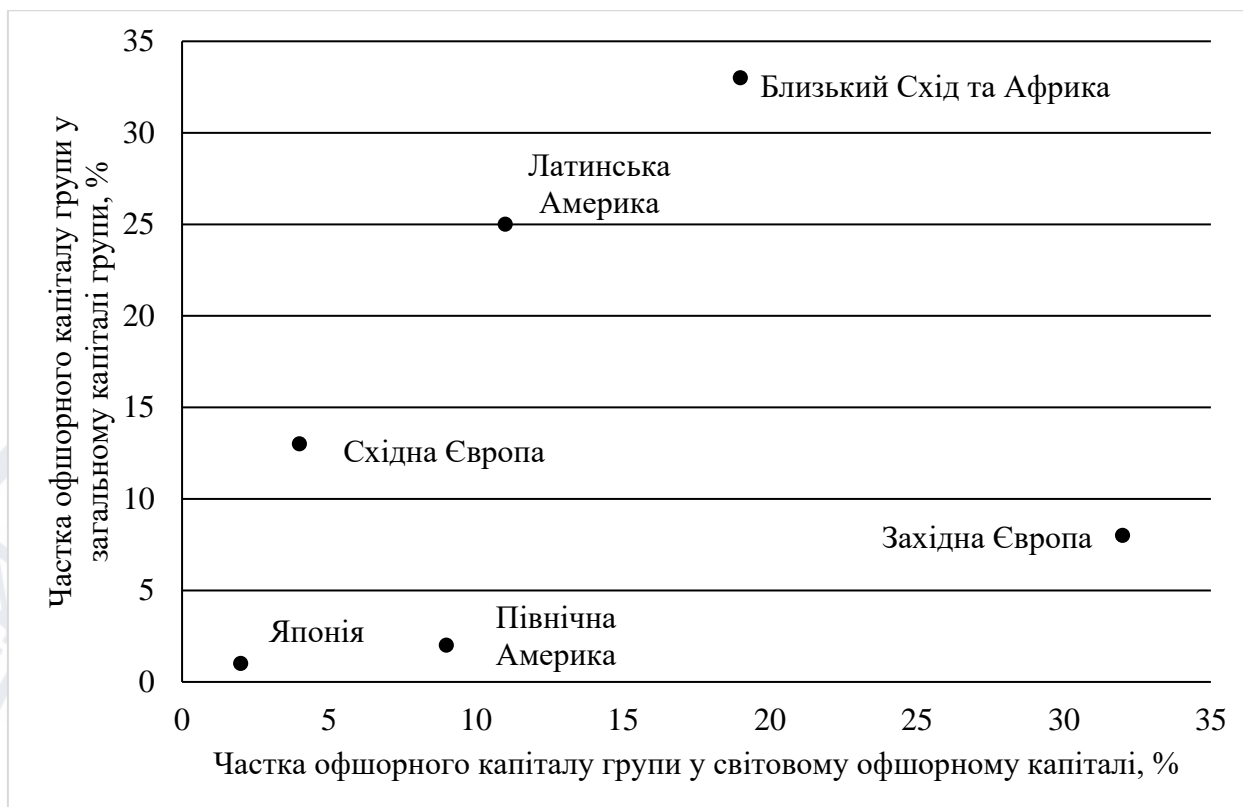

Рисунок 2.1 – Управління активами заможних громадян, зосередженими в офшорних зонах.

Джерело: побудовано на основі [10]

Загалом, хоча точна величина фінансового обороту офшорних центрів досі невідома, очевидно, що вони залучають капітал, який у кілька разів перевищує розміри їхніх економік.

Слід зазначити, що розміри офшорного сектору важко оцінити через фрагментарність та притаманний офшорному бізнесу принцип нерозголошення інформації про власників активів, небажання деяких юрисдикцій співпрацювати з міжнародними організаціями. Усе це впливає на якість статистики, як-от дослідження Міжнародного валютного фонду 2010 року, яке показало, що Люксембург, визнаний офшорний центр, зрештою мав 1,5 трильйона доларів іноземних активів.

Хоча, згідно з інформацією, наданою урядом Люксембургу, зобов'язання країни перед іноземними портфельними інвестиціями на цю ж

дату становили 2,5 трильйона доларів [13], тож за визначенням однакові цифри відрізняються на 1 трлн дол. США, або на 40%.

Таблиця 2.1 – Зовнішні активи та пасиви банківської галузі 2021р., млрд дол. США

Країна	Активи	Пасиви
Великобританія	9683,8	8315,1
США	8294	6893,8
Японія	7846,1	5952,1
Німеччина	5236	2010,7
Франція	4533,7	3165,2
Кайманові острови	3462,1	2502,8
Гонконг	955,3	716,2
Сінгапур	883,9	932,1
Люксембург	777,5	567,2
Швейцарія	762,6	820,2
Італія	647,3	799,7
Багамські острови	590,4	588,8
Ірландія	519,8	444,9
Канада	473,2	377
Джерсі	235,7	245,2
Гернсі	168,4	137,9
Бахрейн	126,8	151,5
острів Мен	86	52,5
Макао	75,9	39,1
Панама	64,8	35,2
Бермудські острови	53,8	12,6

Джерело: складено автором на основі [26]

На думку деяких дослідників, така суперечливість у статистиці пов'язана з використанням офшорних центрів, зокрема Люксембургу, як посередників для інвестування в цінні папери третіх країн.

Активізація міжнародною спільнотою антиофшорингової політики у 2000-х роках призвела до значного ускладнення моделей використання офшорингу. У науковій літературі стали звичними терміни SPE або SPV - Special Purpose Entity/Vehicle - «організація спеціального призначення» або «проектна компанія», створена з певною метою, що дозволяє ефективно управляти потоком ваших особистих грошей [7].

SPE відіграють особливу роль в економіці деяких офшорних спарингових юрисдикцій. Наприклад, надходження прямих іноземних інвестицій до Нідерландів у 2020 році становили 6,903 млрд. дол. США, з яких 5,438 мільярда доларів США припадало на SPE [35].

Крім того, мережі з менш престижних, але більш престижних офшорних юрисдикцій також все частіше використовують його. Рівень престижу залежить від принципів прозорості (відкритості) та участі в міжнародних об'єднаннях. Загалом на початку 2000-х 40-50 офшорних зон можна було класифікувати як класичні, а з іншими юрисдикціями це число могло легко збільшитися до понад 100 юрисдикцій.

Для позначення офшорної схеми мінімізації оподаткування можна використовувати термін «офшорна фінансова мережа», який краще відобразить характер виникаючих відносин, які можуть базуватися на відносинах власності (рис.2.2). Відображає багато можливих варіантів формування офшорної фінансової мережі, яка може відрізнятися залежно від залучених юрисдикцій (офшорні та офшорні спаринги), а також кількості та форми використовуваних офшорних і неофшорних бізнес-структур.

Складніші мережі зазвичай створюють лише великі транснаціональні корпорації. При цьому офшори (у деяких випадках групи офшорів) є найважливішими ланками таких мереж, центрами концентрації прибутку.

Розглянемо детально провідні офшорні зони, визначені в п.2.1, в контексті визначення їх ролі у світовій економіці (рис. 2.3).

Показником, що відображає значимість кожної окремої країни у світовій економіці є ВВП, а точніше частка ВВП кожної з них у ВВП світу.

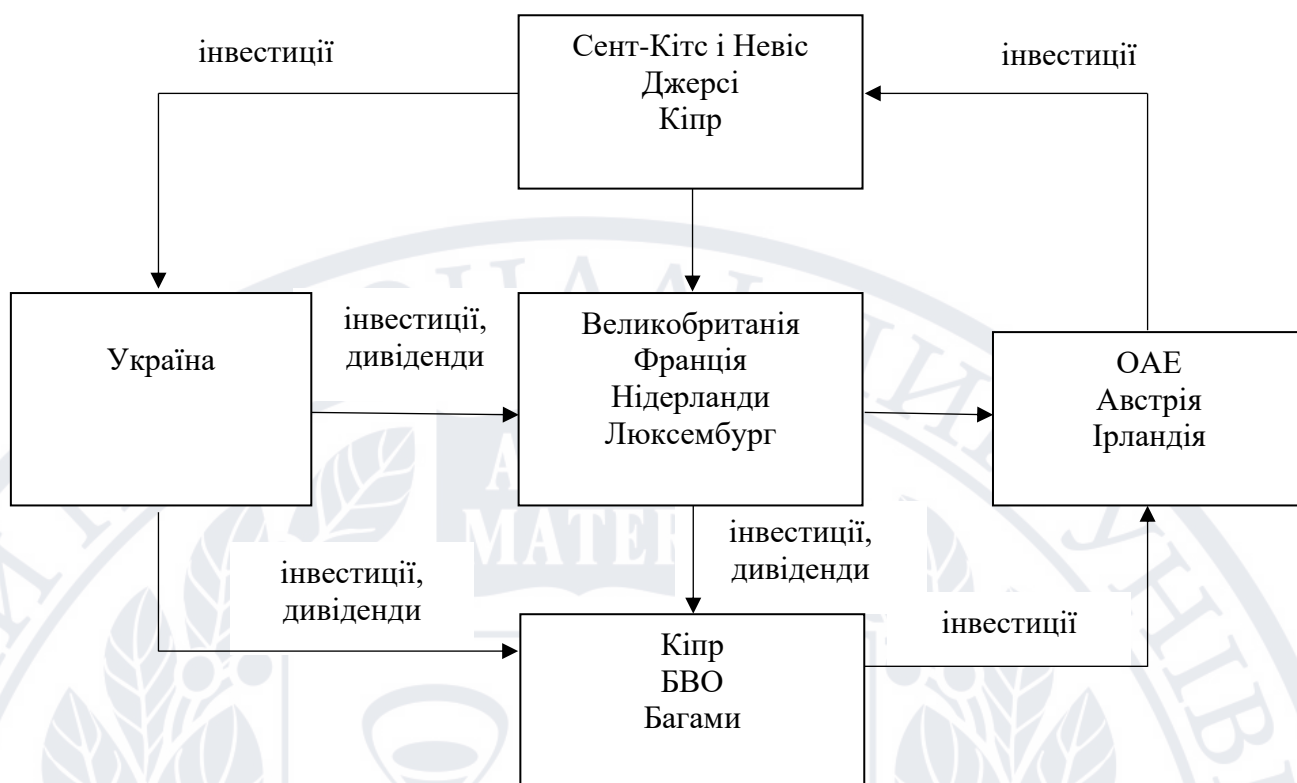

Рисунок 2.2 – Приклад офшорної фінансової мережі

Джерело: побудовано автором

У порівнянні з провідними офшорними зонами найбільшу частку ВВП займають Нідерланди та Швейцарія. Практично кожного року частка ВВП цих територій залишається стабільною і в порівнянні до частки світу частка Нідерландів в середньому з 2011 по 2021 рік становить 1,12%, в той час як Швейцарія займає 0,9%.

Найменшу позицію займають Британські Вінгірські, Багамські, Бермудські та Кайманові острови їх частки в порівнянні зі світом становлять 0,01 %.

Не менш важливими для аналізу є імпорт та експорт товарів та послуг. Найбільшими країнами імпортерами можна виділити Нідерланди, Бельгію та Гонконг. В порівнянні до частки світу у 2011 році Нідерланди імпортували 3,22%, Бельгія – 2,53% та Гонконг – 2,77%.

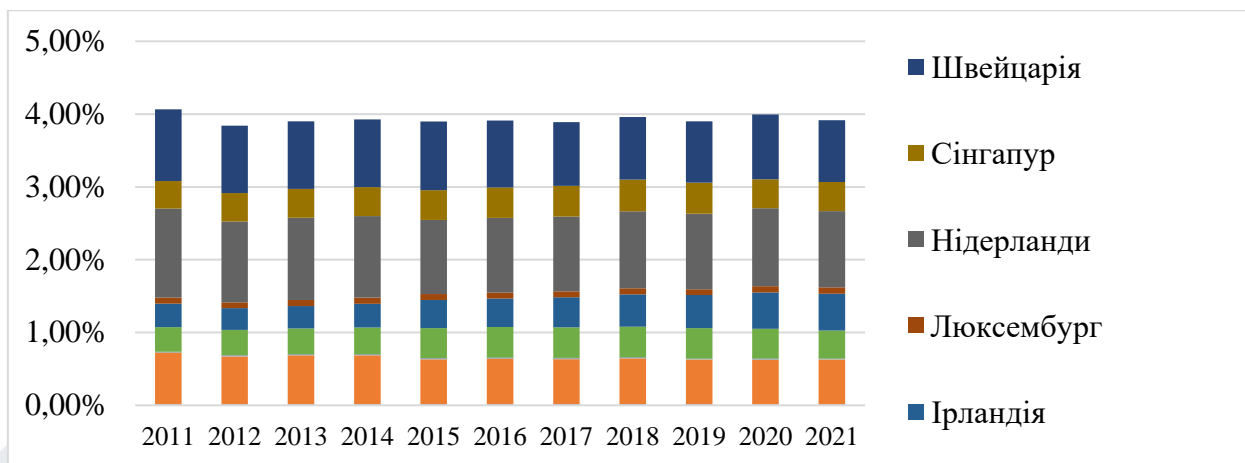

Рисунок 2.3 – Частка ВВП провідних офшорних зон

Джерело: складено автором на основі [64]

Порівняно до 2021 року їх частки змінились несуттєво Нідерланди – 3,36, Бельгія – 2,26 та Гонконг – 3,15. З дослідження видно, що найменшими країнами імпортерами стали Британські Віргінські, Бермудські, Багамські та Кайманові острови. Їх частка в порівнянні до світу становить менше ніж 0,01% (рис.2.4).

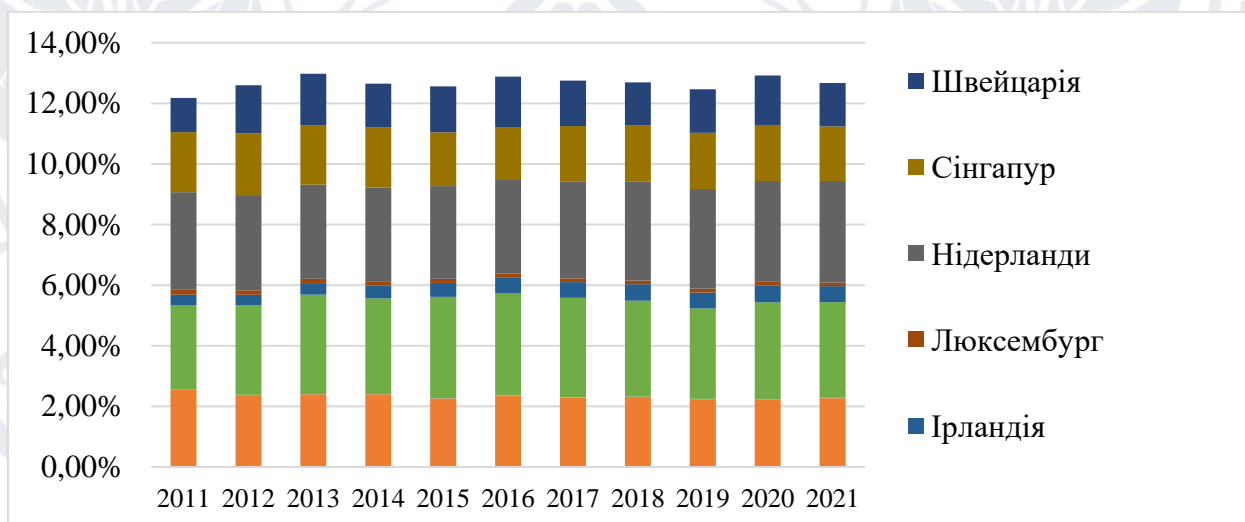

Рисунок 2.4 – Частка імпорту товарів в провідні офшорні зони

Джерело: складено автором на основі [64]

Проаналізувавши експорт товарів з провідних офшорних зон, можна виділити три основних країни-експортери, які займають найбільшу частку в

порівнянні зі світом. Наприклад у 2011 році частка Нідерландів становила 3,64%, а у 2021 – 3,76%, спостерігається невелика різниця через дев'ять років. Далі розглянемо Гонконг, який займає у 2011 році – 2,49%, а у 2021 – 3%. Серед наведених країн Бельгія займає третю сходинку і її частка в 2021 році становить 2,44, що на 0,15% менше ніж у 2011 році. Такі території як Багамські, Бермудські, Британські Віргінські та Кайманові острови впродовж 2011-2021 років займають менше ніж 0,005% (рис.2.5).

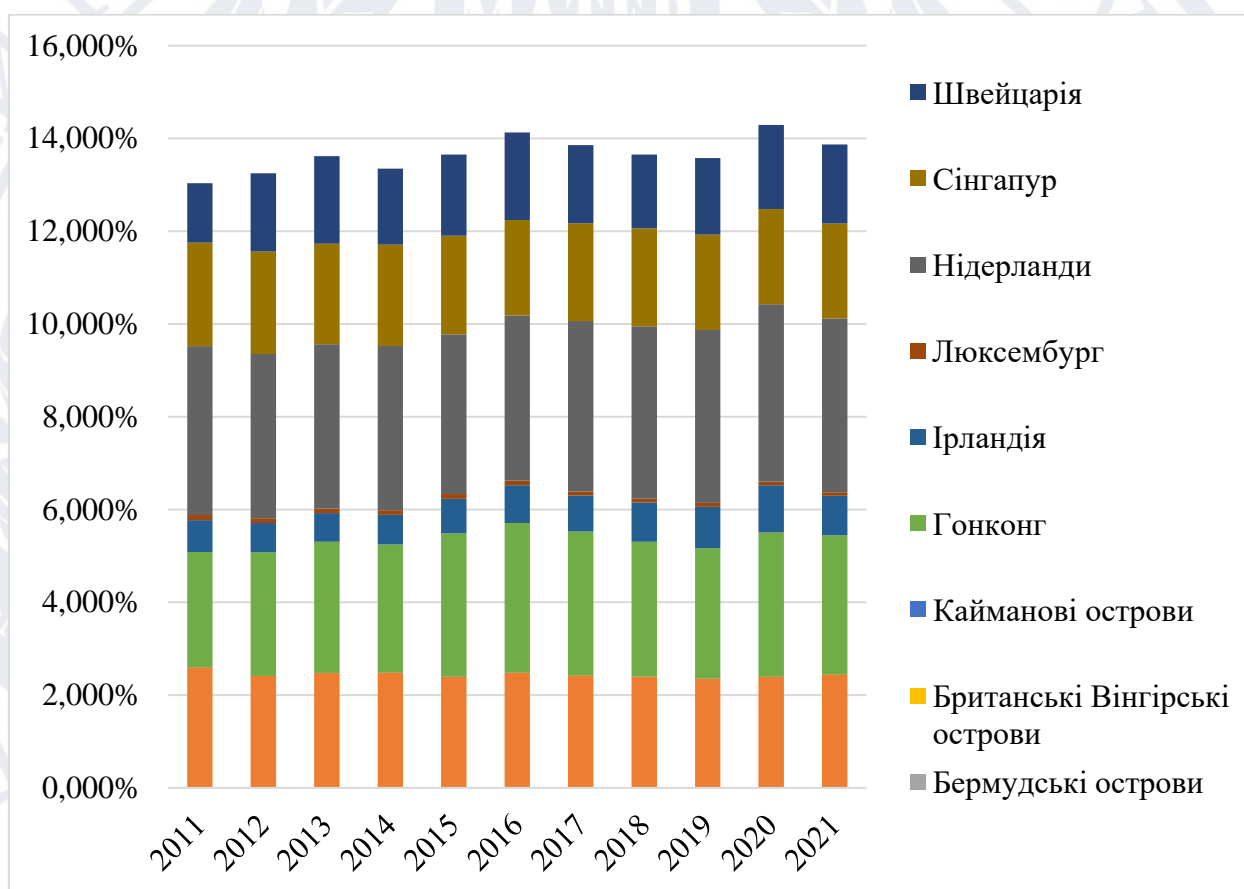

Рисунок 2.5 – Частка експорту товарів з провідних офшорних зон

Джерело: складено автором на основі [64]

Проаналізувавши імпорту послуг в провідні офшорні країни, слід зазначити, що найбільшим імпортером послуг являються Нідерланди, Ірландія та Сінгапур (рис. 2.6).

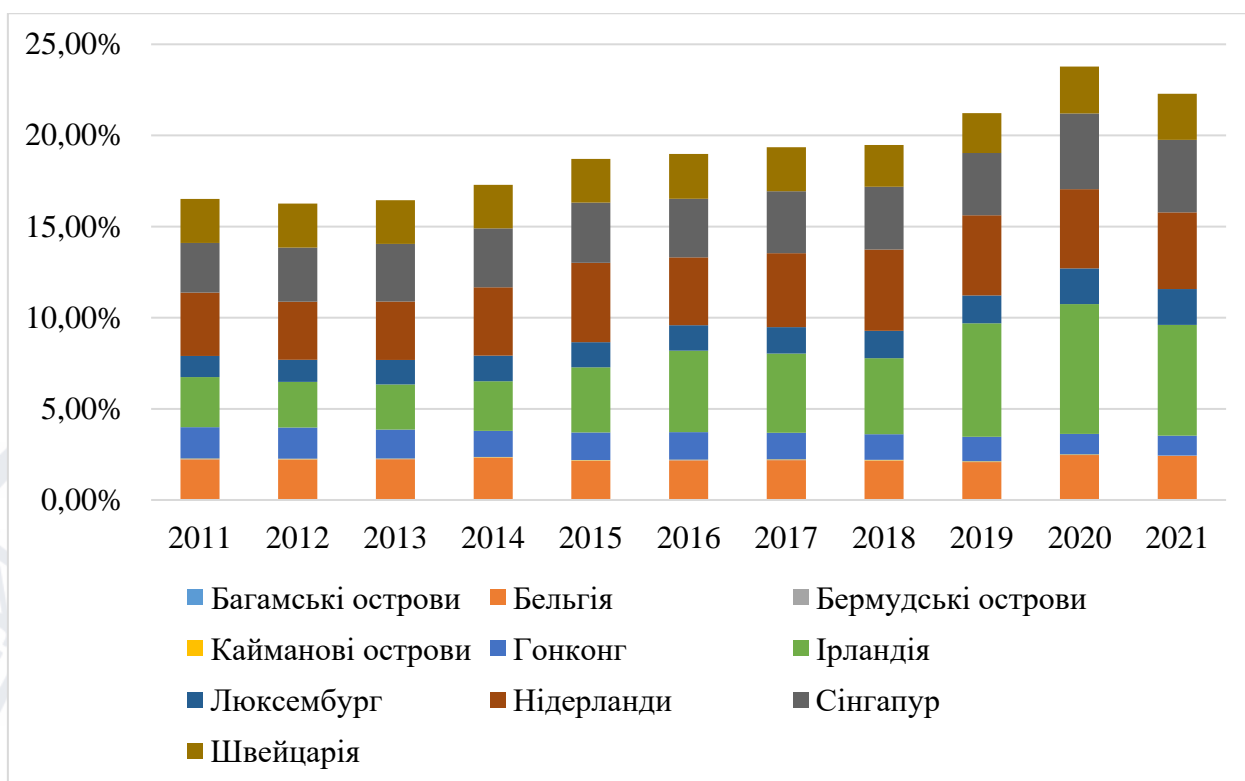

Рисунок 2.6 – Частка імпорту послуг в провідні офшорні країни

Джерело: складено автором на основі [64]

В порівнянні з іншими країнами їх частка найбільша. У 2021 році Нідерланди займають 4,21%, що на 0,74% більше, ніж у 2011 році. Ірландія займає 6,01%, що на 3,31% більше ніж у 2011 році. Сінгапур займає 3,98% у 2021 році, що на 1,26 більше ніж у 2011 році. Однакову та найменшу позицію займають Багамські, Бермудські та Кайманові острови і їх частка впродовж 2011-2021 років в середньому становить 0,03%. Відповідно проаналізуємо експорту послуг (рис.2.7).

Найбільшу частку експорту послуг серед провідних країн світу займають Нідерланди, Сінгапур, Швейцарія та Бельгія. В порівнянні з 2011 роком частка Нідерландів збільшилась на 0,16% і у 2021 становить 4,08%. Частка Сінгапуру збільшилась на 1,12% і в 2021 році становить 3,79%.

Частка Швейцарії зменшилась на 0,34% і становить 2,22% у 2021 році. Та частка Бельгії зменшилась на 0,1% у порівнянні з 2011 роком. Країни експортери послуг з найменшою часткою виявились Багамські, Бермудські та Кайманові острови. З 2011 по 2021 рік середня частка Багамських островів

становить 0,6%, Бермудські острови займають 0,3% та Кайманові острови – 0,5%.

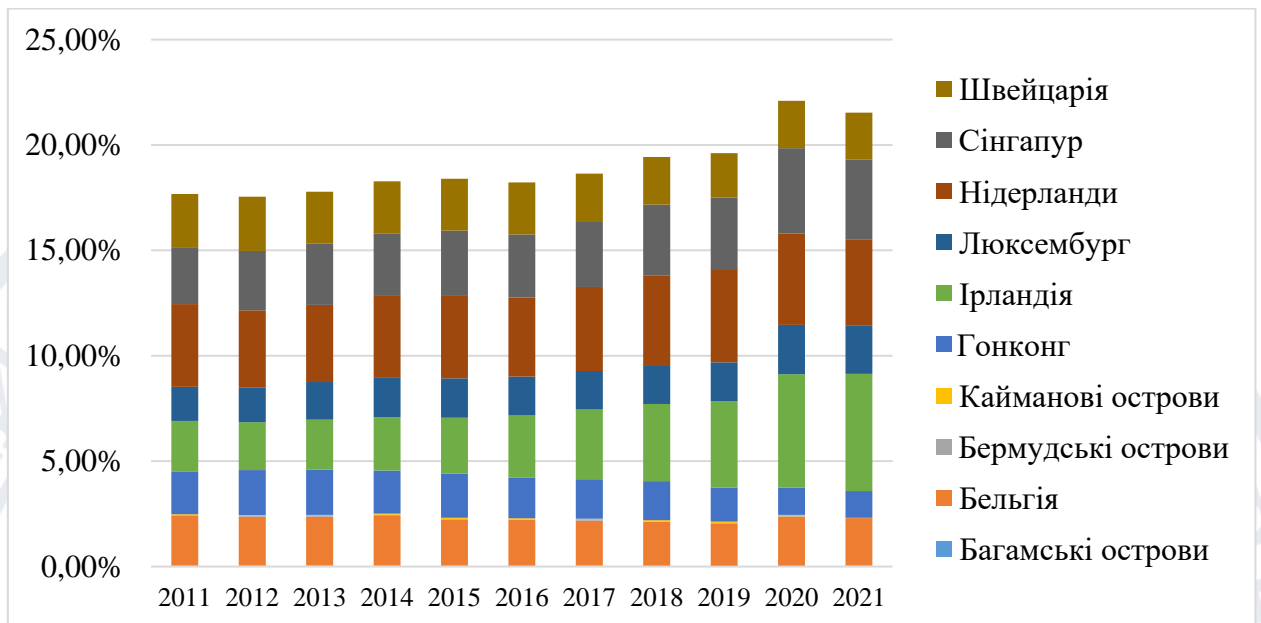

Рисунок 2.7 – Частка експорту послуг у провідні офшорні країни

Джерело: складено автором на основі [64]

Значну роль при аналізі провідних офшорних зон займають прямі іноземні інвестиції як в офшорні країни, так і з них (рис.2.8).

Найбільше прямих іноземних інвестицій впродовж 2011-2021 років отримали Гонконг, Британські Віргінські острови, Бельгія, Сінгапур та Ірландія. Кожного року показники країн коливалися, але порівняємо показники за 2011 та 2021 роки. З розрахунків можна побачити, що у 2021 році частки прямих іноземних інвестицій практично у всіх країнах зменшились.

Наприклад, частка Гонконгу у 2021 році збільшилась на 2,89% в порівнянні за 2011 рік, Британських Віргінських островів зменшилась на 0,66, Бельгії зменшилась 3,56%, Сінгапура збільшилась на 3,38% і Ірландії зменшилась на 0,47%.

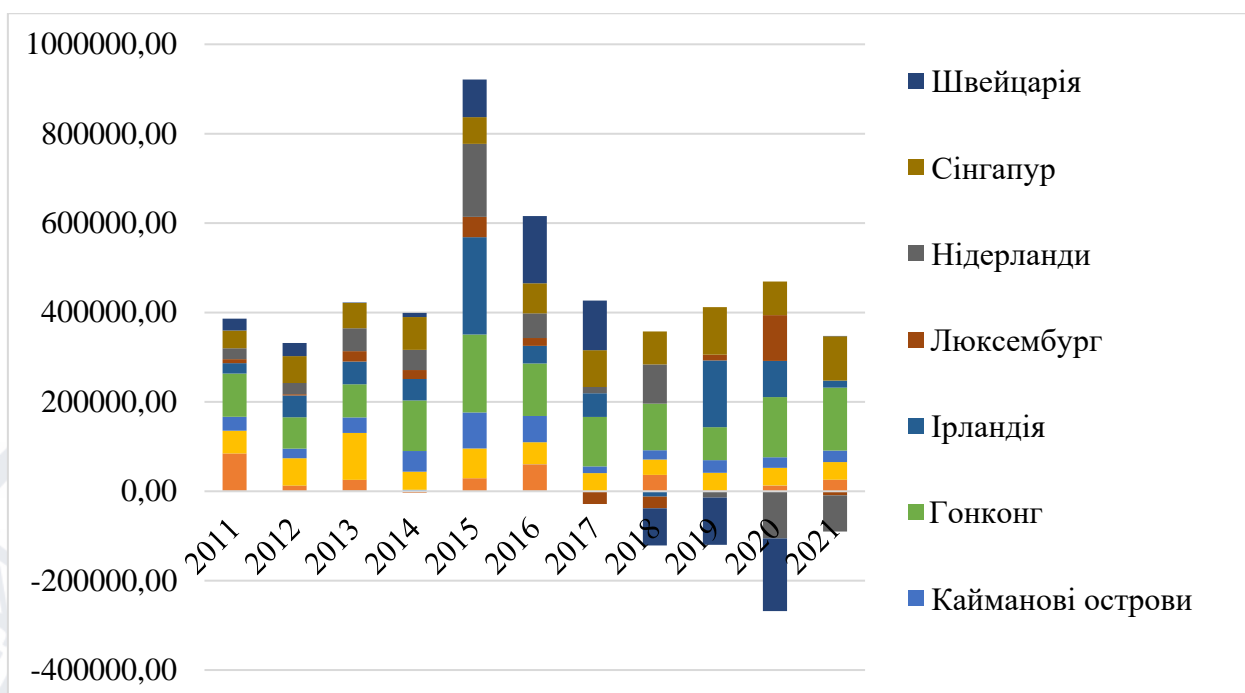

Рисунок 2.8 – Частка прямих іноземних інвестицій в провідні офшорні країни

Джерело: складено автором на основі [64]

Найменшу часту впродовж років займають Бермудські острови, вона становить менше 0,001%.

Рисунок 2.9 – Частка прямих іноземних інвестицій з провідних офшорних зон

Джерело: складено автором на основі [64]

Найбільший витік прямих іноземних інвестицій помічено в Гонконзі, Британських Віргінських островах та Сінгапурі. Найбільший витік прямих іноземних інвестицій у Гонконзі відбувся у 2020 році і становить 8,73%, так як у 2021 – 5,12%. В порівнянні з 2011 роком у 2021 році витік інвестицій у Британських Віргінських островах зменшився 0,77%, а у Сінгапурі навпаки збільшився 0,82%, що становить 2,78%. Найменший витік спостерігається у Багамських та Бермудських островах, їх частки коливаються до 0,02%. Люксембург також можна віднести до країн з низьким відтоком інвестицій, хоча в 2020 році його частка становила 13,15%, якщо в порівнянні у 2021 році 1,49%.

2.3 Вплив офшоризації на економіки країн

Історично податкові системи створювалися, перш за все, для задоволення потреб кожної конкретної країни. Однак у процесі глобалізації економіки вплив податкової системи кожної країни на інші країни різко зріс. Справа в тому, що зі скасуванням або зменшенням неподаткових бар'єрів фінансовий капітал отримує безпрецедентну мобільність, здатність легко переміщатися з однієї країни в іншу на основі сприятливих місцевих умов. У результаті податкові ставки стали одним із найважливіших факторів у конкурентній боротьбі за фінансування між країнами.

Негативний вплив офшорних зон полягає у тому, що, встановлюючи нульові або номінальні податкові ставки, вони беруть участь у «податковому демпінгу», який залучає ліквідний капітал з інших країн. Роблячи це, вони підривають податкову базу цих країн, заохочують ухилення від сплати податків і змушують податковий тягар перенести на менш мобільні податкові бази (праця, нерухомість, споживання). Як наслідок, структура економічних стимулів для неофшорних економік викривлена. Виходячи з цього, користувачів офшорних компаній, які проживають у країнах з високим рівнем оподаткування, можна назвати «безкоштовними гонщиками», оскільки вони

користуються соціальними пільгами, які сплачують платники податків у цих країнах, але не хочуть робити їм податкові внески.

Немає вагомих причин, чому всі країни світу повинні мати однакову податкову систему. Також немає підстав вимагати від усіх країн встановлення однакових чи навіть порівнянних рівнів податків. Кожна країна має свої унікальні умови — в одних багаті природні ресурси, в інших — робоча сила, у інших — родюча земля. У більшості офшорних локацій чи не єдиним «національним ресурсом» є здатність залучати міжнародних інвесторів – або через низькі податкові ставки, або шляхом створення для них сприятливого інвестиційного клімату, включаючи інфраструктуру, комунікації, людей тощо. Таку сприятливу атмосферу вже не можна назвати нечесною конкуренцією.

Ніде немає точної вартості капіталу, зосередженого на рахунках офшорних банків по всьому світу. За даними дослідження Г. Закмана, 8% світового багатства зосереджено в офшорах, тоді як в інших країнах, ця частка може досягати 50% [40]. Велика різноманітність систем, що використовуються для фінансових спекуляцій, велика кількість різних типів компаній у ланцюжку створення вартості та таємниця зовнішньої торгівлі унеможливають точний розрахунок вартості незаконно вивезеного капіталу, але вихідні дані показують важливість офшорних зон у сучасній міжнародній торгівлі та зовнішньоекономічних операціях.

Проблема вивезення до офшорних зон капіталу стала глобальною проблемою для низки країн світу. Ті держави, з яких вивозиться капітал, зазнають великих фінансових втрат. У міжнародній практиці було чимало спроб боротьби з податковими сховищами, проте поки що вони загалом безрезультатні. Загальновідомо, що, наприклад, частка банківського бізнесу у ВВП Люксембургу складає близько 22%, а на Кіпрі до «податкового скандалу» він був на рівні 5,5%. вивезення капіталу різними країнами за період 2005-2021 років. У дослідженні охоплено понад 150 країн [25].

Таблиця 2.2 – Провідні країни світу за обсягами незаконного вивезення капіталу в 2005-2021 рр., млрд. дол. США

№ п.п.	Країна	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019	2021	Середньорічний Об'єм
1	Китай	82.5	88.4	107.4	138.9	172.4	223.8	258.6	473.5	656.3	199.3
2	Росія	46.1	53.3	66.3	81.2	107.8	125.1	236.6	382.5	420.3	186.4
3	Мексика	34.2	35.4	40.4	46.4	51.5	38.4	67.5	63.3	73.7	104.1
4	Індія	19.4	20.3	27.8	35.4	47.2	29.2	70.3	85.6	92.9	95.3
5	Малазія	26.6	35.3	36.6	37.8	40.8	34.3	62.1	50.4	47.9	52.8
6	Бразилія	15.7	17.2	10.6	16.5	21.9	22.1	30.8	31.3	28.2	51.0
7	ЮАР	12.1	13.6	15.9	28.3	22.5	29.6	24.6	23.0	26.1	30.4
8	Тайланд	7.1	11.9	11.4	10.3	20.5	14.7	24.1	27.4	33.0	29.7
9	Індонезія	18.5	13.3	16.0	18.4	27.2	20.5	14.6	18.3	20.6	26.4
10	Нігерія	1.7	17.9	19.2	19.3	24.2	26.4	19.4	26.7	28.0	17.8

Джерело: складено автором на основі [25]

При цьому найвищі темпи відтоку капіталу в офшори у світі характерні для країн Східної Азії та Латинської Америки (табл.2.3).

Таблиця 2.3 – Темпи відтоку капіталу

Регіон	Обсяг відтоку капіталу, млрд. дол.		Середньорічний темп приросту, %
	2010	2020	
Східна Азія	3102	4317	6,9
Близький Схід	2365	2934	3,7
Латинська Америка	1427	1973	6,7
Африка	587	710	3,1
Південна Азія	190	253	5,7

Джерело: складено автором на основі [25]

Лише два-три десятиліття тому у світі було лише кілька офшорних центрів, проте останніми роками, під впливом технологічної та телекомунікаційної революції, використання офшорних інструментів стало набагато доступнішим. На даний час, згідно з експертними оцінками, у світі функціонує від 35 до 40 країн, які є спеціалізованими офшорними юрисдикціями. Частка в світовому ВВП порівняно невелика (1,2%). Проте близько половини сукупних міжнародних фінансових транзакцій йде через офшорні зони. Зокрема, у США до 40% сукупних переказів фінансових коштів

на користь іноземних резидентів прямували саме до зазначених країн. У загальному вигляді матриця офшорного інвестування з відсотковим співвідношенням зовнішньоекономічних операцій стосовно офшорних зон (табл. 2.4). Як показано в таблиці, на офшори припадає 8% прямих іноземних інвестицій у світі.

Таблиця 2.4 – Матриця офшорного інвестування, % від накопиченого обсягу прямих іноземних інвестицій у світі

Інвестори	Реципієнти			
		Офшори	Країни з пільговим оподаткуванням	Офшори
	Офшори	51%	13%	8%
	Країни з пільговим оподаткуванням	13%	3%	1%
	Офшори	8%	1%	0%

Джерело: складено автором на основі [25]

Порівняно високою залишається питома вага офшорних зон та офшоропровідних країн у міжнародних банківських операціях (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Питома вага офшорів та офшоропровідних країн у міжнародних банківських операціях за 2021 рік, %

	Частка країн-офшорів	Частка офшоропровідних країн
Міжнародні активи банків	14.0	23.9
Міжнародні зобов'язання банків	17.3	27.0
Міжнародні кредити	15.6	22.4
Міжнародні депозити	19.1	25.2
Міжнародні фінансові активи	4.6	8.0

Джерело: складено автором на основі [25]

Щодо «бази оподаткування» існують суперечки. Якщо, наприклад, британська компанія веде роздрібну торгівлю у Великобританії, немає

жодного питання щодо «юридичної власності» на базу оподаткування Великобританії. Але що, якщо та сама британська компанія займається міжнародною торгівлею (купує товари в Німеччині та продає їх до Франції) або інвестує в японські акції, отриманий дохід також оподатковуватиметься в Англії, але наскільки очевидним є невід’ємне присвоєння бази оподаткування Великобританії в цьому випадку.

Отже, ідеться мова про конфлікт законних інтересів двох різних груп країн загалом. Процес вирішення конфлікту був непростим, але загалом успішним. Звісно, у розвинутих країн набагато більше можливостей для тиску на опонентів, але не можна сказати, що аргументи офшорної країни, під яку політика розвинених країн схильна підлаштовуватися, не сприймаються повністю.

Одним з негативних наслідків офшоризації для економіки країн є відтік капіталу. Крім того, потік коштів важко відстежити. На графіку показано країни з відтоком капіталу у 2021 році (рис.2.10).

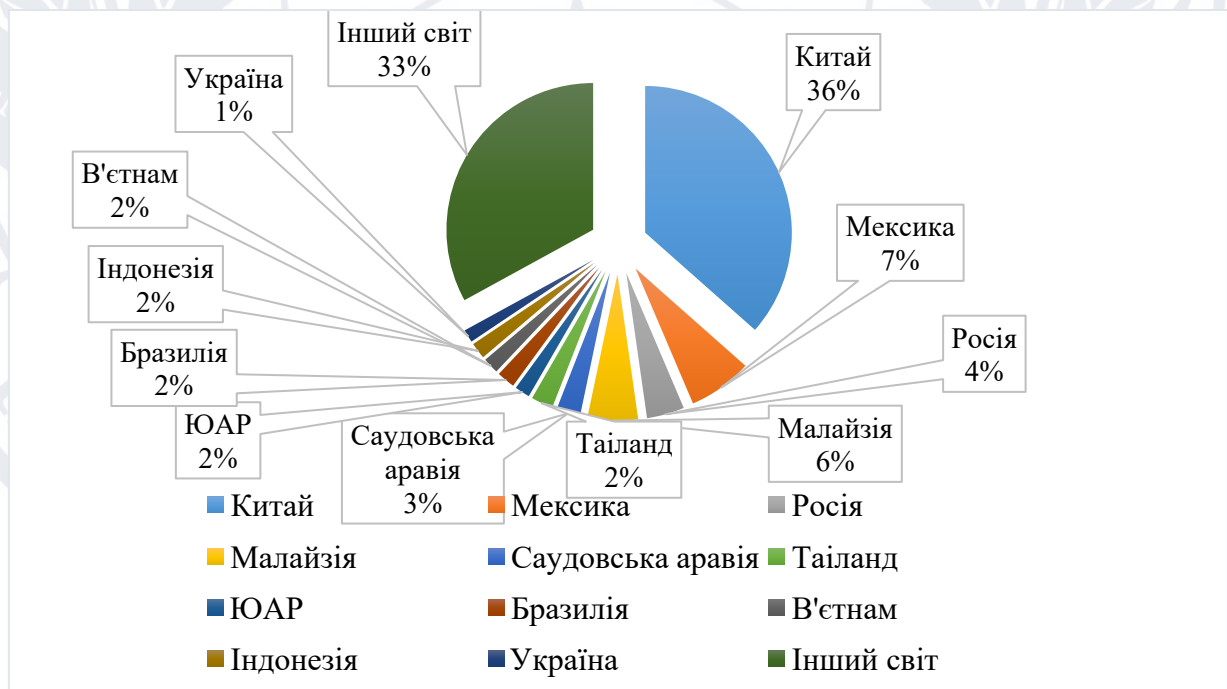

Рисунок 2.10 – Рейтинги 10 країн за відтоком капіталу, млрд дол. США, 2021 р.

Джерело: побудовано автором власноруч на основі джерела [45]

Як видно з графіка, перше місце за відтоком капіталу посідає Китай (222 млрд доларів), друге – Мексика (42,9 млрд доларів), третє – Малайзія (33,7 млрд доларів).

Найбільша загроза функціонуванню та впливу на економіки країн офшорних зон полягає саме в преференціях, які надають ці території, а саме:

1) Низький рівень оподаткування в офшорних зонах підриває фіскальну базу країн, резиденти яких користуються офшорними послугами. За найскромнішими оцінками, бюджети всіх країн світу позбавляються щонайменше 3 трильйонів доларів на рік в прихованих в офшорах.

2) Відмивання коштів, одержаних незаконним шляхом, сприяє зростанню злочинності у всіх проявах, таких як торгівля наркотиками, торгівля людьми, фінансування тероризму, службова злочинність. Офшорні центри та зони стимулюють тінізацію економіки та розширення міжнародної організованої економічної злочинності.

3) Через слабе регулювання офшорних фінансових операцій зростає ризик неконтрольованого потоку, що дестабілізує світову фінансову систему.

4) Шкідлива податкова конкуренція, вилучення прибутків з офшорних країн для створення елемента нестабільності у світовій економіці та фінансах через високий потенціал накопичення капіталу в офшорних зонах, особливо спекулятивних.

5) Внесок у нестабільні тенденції у світовій економіці та фінансовій системі через високий потенціал накопичення капіталу в офшорних зонах.

6) Стимулювання негативної соціально-економічної ситуації в країнах-донорах.

7) Активізація виведення капіталу, що призводить до загострення тіньової економіки, зниження розвитку соціальної та виробничої інфраструктури.

8) Надання невинуватених пільг і преференцій окремим підприємствам, що призводить до несправедливих умов конкуренції для середнього бізнесу.

Незважаючи на низку негативних моментів ведення бізнесу через офшорні зони та офшорні фінансові центри, ця схема має достатньо переваг, таких як:

- 1) Активізація транскордонних фінансових потоків та прискорення міжнародного обігу фінансових активів.
- 2) Стимулювання фінансових потоків і створення умов для диверсифікації інвестицій.
- 3) Розширення доступу до кредитів та кращої трансформації капіталу, стимул до зниження рівня податкового тиску, що спричиняє поглиблення міжнародних фінансових потоків.
- 4) Зменшення ризику експропріації та забезпечення захисту прав власності, що, у свою чергу, може активізувати економічне зростання, насамперед у країнах-донорах, сприяючи процвітанню тих держав, де розташовані офшорні зони.

Це сприяє більш гармонійному розвитку світової економіки в цілому, конкурентоспроможності компаній на національному та глобальному рівнях за рахунок використання більш гнучких стратегій розвитку [64].

Таким чином, діяльність офшорних центрів та офшорних зон в цілому має суперечливий вплив на розвиток світової економіки. Поетапне вивчення офшорної діяльності дозволяє уникнути фінансових ризиків на ранній стадії ведення бізнесу, покращити ситуацію на внутрішньому ринку країн, що розвиваються.

Висновки до розділу 2

На основі аналізу підходів до віднесення країн до офшорних зон здійснено аналіз розвитку провідних офшорних зон: Багамські острови, Бельгія, Бермудські острови, Британські Віргінські острови, Кайманові острови, Гонконг, Ірландія, Люксембург, Нідерланди, Сінгапур та Швейцарія.

Для того щоб охарактеризувати кожну зону за економічними показниками було проаналізовано ВВП, імпорт та експорт товарів та послуг, прямі іноземні інвестиції в офшорні зони та з них. На основі дослідження серед наведених офшорних територій найменші показники належать Багамським, Бермудським, Каймановим та Британським Віргінським островам. Інші країни займають передові позиції та їх показники коливаються.

Офшорні центри та офшорні зони мають негативний вплив на світову економіку, оскільки через них проводяться фінансові операції, через що зростає ризик неконтрольованого потоку капіталу і це дестабілізує світову фінансову систему.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ОФШОРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1 Аналіз тенденцій офшоризації економіки України

В умовах глобалізації Україна не стоїть осторонь світових офшорних бізнес-процесів. Вона потерпає від колосальних масштабів переведення прибутків вітчизняних компаній за кордон, неповерненням валютної виручки від експортерів та маніпулювання трансфертними цінами, закупівлі продукції у виробників за готівку без належного відображення операцій у бухгалтерській та податковій звітності, схеми експортних операцій суб'єктів господарювання, не зареєстрованих платниками ПДВ.

Варто зазначити, що всі офшорні інструменти, які використовуються сьогодні для виведення капіталу з України мають чітко потрійний характер і реалізуються трьома найпоширенішими каналами.

По-перше, фактичне виведення капіталу іноземними інвесторами (в більшості випадків українськими бенефіціарами – фізичними та юридичними особами) у формі репатріації прибутку; по-друге, інвестиції в афілійовані компанії та компанії, зареєстровані в офшорних юрисдикціях; по-третє, транскордонне переміщення капітальних активів фізичними та юридичними особами в офшорних юрисдикціях з метою ухилення від сплати податків або регуляторних заходів через трансфертне ціноутворення та грошові перекази.

Як бачимо, вищезазначені канали переміщення бізнесу в Україні відображають своєрідний «симбіоз» операцій тіньової економіки у сфері купівлі-продажу товарів і послуг та транскордонних грошових потоків. Наприклад, на початок 2019 року лише від експорту агропродукції сума неповерненої в Україну валютної виручки сягнула 103 млн доларів [33].

Через поширені офшорні схеми, зокрема трансфертне ціноутворення, бюджет України щорічно втрачає \$5-6 млрд податкових надходжень. Майже 60 відсотків українського експорту товарів реалізується за опосередкованими контрактами, в результаті чого неконтрольовані прибутки перевищують

третину загального обсягу експорту в грошовому вираженні [30], що становить суттєву загрозу національній економічній безпеці, соціально-економічній стабільності та вразливий соціальний баланс в українському суспільстві. Незважаючи на деякі позитивні зміни в останні роки, непрямі контракти все ще становлять близько 30 відсотків річного обсягу зовнішньої торгівлі України, або 35-40 мільярдів доларів [31].

Наприклад, загальний експорт товарів з України в офшорні юрисдикції та країни з неоподатковуваною системою на прибуток підприємств склав 24 мільярди доларів, експорт послуг – 5,6 мільярда доларів, тобто 67 і 56 відсотків від загального обсягу експорту товарів і послуг у 2016. Найбільшими країнами-партнерами за непрямими контрактами були Швейцарія (\$10 млрд), Велика Британія (\$3 млрд), Об'єднані Арабські Емірати (\$2 млрд), Кіпр (\$1,2 млрд) і Британські Віргінські Острови (\$1 млрд). При цьому вартість прямих поставок товарів у ці країни становила трохи більше 1,7 млрд дол. США [31]. Українські компанії мінімізують податки, маніпулюючи цінами на передачу товарів між головним офісом і дочірніми компаніями, зареєстрованими в офшорних юрисдикціях. Іншими популярними прихованими методами виведення прибутків за кордон є фіктивні імпортно-експортні контракти (так званий псевдоімпорт, псевдоекспорт і нетиповий експорт); експортні операції за штучно заниженими фактурними цінами та імпорتنі – за штучно завищеними, у тому числі із залученням фіктивних компаній і використання цін перепродажу [65].

Глобальний альянс податкової справедливості розробив систему показників для оцінки національного рівня офшорингу. Згідно з цим дослідженням слід зазначити, що у 2021 році Україна мала такі значення показників, що є характерними для процесу розвитку офшоризації: несплачений податок на прибуток підприємств – 621,3 млн дол. США; річні податкові втрати інших країн від недоплати корпоративних податків - 17,9 млн дол. США, річні збитки від неотриманих податкових надходжень - 650,1 млн дол. США, щорічні податкові втрати бізнесу через «податкову ерозію» з

використанням офшорних юрисдикцій – 28,7 млн дол. США; частка податкових втрат, спричинених порушеннями, — 0,73%.; податкові втрати на фінансування охорони здоров'я – 13,9% від загальнодержавних витрат на охорону здоров'я (табл. 3.1) [66].

Таблиця 3.1 – Ключові ознаки офшоризації України в 2021 році

Річна сума несплаченого податку на прибуток підприємств	Млн дол. США	621.3
Ефективна ставка податку на прибуток	%	10.4
Щорічні податкові втрати інших країн через недоплату податку на прибуток підприємств	Млн дол. США	17.9
Частка податкових втрат від порушення правил оподаткування прибутку підприємств	%	0.73
Річні втрати від недоотриманих податкових надходжень	Млн дол. США	650.1
Річні втрати податку на прибуток	%	1.9
Річні податкові втрати фінансування охорони здоров'я	% від загальних втрат	13.9
Найбільш вразливі до податкових втрат канали зовнішньоекономічної діяльності	X	Надходження портфельних інвестицій
Національна вразливість до податкових втрат	%	60
Середня регіональна вразливість до податкових втрат	%	56
Торговельні країни-партнери, з якими виникають найбільші податкові втрати через корпоративні канали податку на прибуток	%	США (47.5) Люксембург (20.1) Кайманові острови (9.9)
Щорічні національні податкові втрати через розмивання податків через офшорні юрисдикції	Млн дол. США	28.7
Частка глобальних податкових втрат, завданих іншими країнами	%	>0.01

Джерело: складено автором на основі [66]

Крім того, через застосування вітчизняними корпоративними структурами програм мінімізації ПДВ державний бюджет України втрачає майже 26% річних потенційних податкових надходжень, приблизно 30 млрд грн [47] або 1,07 млрд доларів США. Середньорічний загальний обсяг офшорних проектів в Україні становить 120-200 млрд грн (4,286-7,143 млрд доларів США). Тільки переведення корпоративних прибутків за кордон

щороку завдає 22-36 млрд грн (0,786-1,286 млрд дол. США) збитків державному бюджету [27]. Крім того, незаконне повернення ПДВ суб'єктам господарювання створило вже сформовані умови для особливого виду кримінального бізнесу в Україні, а тому ця структурна проблема ще більше поглиблюється їхньою тіньовою діяльністю.

Основними причинами широкого використання українськими компаніями офшорингових програм є, з одного боку, їхня стратегічна орієнтація на забезпечення максимальної конфіденційності активів і максимального захисту прав власності, а з іншого – глибокі інституційні недоліки та структурні проблеми економіки України, останнє включає повну недовіру українських компаній і фізичних осіб до судової системи України, відсутність реальних реформ податкової та економічної системи, надзвичайно обмежені можливості для компаній фінансувати корпоративні інвестиції за допомогою банківських позик, а також значну відсутність правового захисту українських компаній від нападів агресорів.

Українська економіка страждає від високих процентних ставок за банківськими кредитами. Хоча облікова ставка Національного банку України знизилася з 22 відсотків до 6 відсотків у 2015-2020 роках [39], рівень комерційних процентних ставок за кредитами у гривнях коливався від мінімальних 14,4 відсотків у 2007 році до максимальних 21,8 відсотка у 2015р. за період 2005-2020 рр. [38], що є занадто високим для залучення необхідного обсягу боргового фінансування інвестицій в акціонерний капітал.

Таким чином, у національному масштабі загрозливим для економіки України є відтік капіталу через офшорні зони. Довгий час у законодавстві України не було ніяких обмежень щодо використання у господарській діяльності суб'єктами господарювання та підприємницької діяльності офшорних компаній чи офшорних банків. Першою спробою законодавчо врегулювати цю проблему стало прийняття Розпорядження Кабінету Міністрів України № 143-р «Про перелік офшорних зон» від 23 лютого 2011 р. Кабінетом Міністрів України до офшорних зон віднесені наступні держави:

Британські залежні території, Беліз, Панама, Андорра, Гібралтар, Монако, Ангілья, Антигуа і Барбуда, Аруба, Багамські Острови, Барбадос, Бермудські Острови, Британські Віргінські Острови, Віргінські Острови (США), Гренада, Кайманові Острови, Монтсеррат, Нідерландські Антильські Острови, Пуерто-Ріко, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Сінт-Мартен, Співдружність Домініки, Теркс і Кайкос, Тринідад і Тобаго, Ліберія, Намібія, Сейшельські Острови, Вануату, Гуам, Маршальські Острови, Науру, Ніуе, Палау, Острови, Американське Самоа, Самоа, Фіджі, Мальдівська Республіка [67].

Національний банк України для аналізу характеру інвестицій використовує поняття «round tripping», що передбачає виведення коштів за кордон та їх повернення, але у якості іноземних інвестицій, що підлягають пільговому оподаткуванню.

Впродовж 2010 – 2021 років обсяги ПІІ, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (round tripping) оцінено у 11.1 млрд дол США, що становить 25.5 % від припливу ПІІ в Україну (43.6 млрд дол. США). Найбільші обсяги round tripping інвестування спостерігались впродовж 2010-2013 років – в середньому на рівні 32.7% від загального обсягу. 89% таких інвестицій було спрямовано до підприємств реального сектору (рис. 3.1).

У 2014-2015 роках спостерігався відтік коштів з України за такими операціями, що пов'язано з політичними змінами в країні, а також початком воєнних дій на Сході. У 2016 – 2020 роках спостерігалось поступове наростання чистого притоку коштів за операціями round tripping, але в менших обсягах, ніж напередодні кризи.

У 2016 році вони забезпечили 3.8%, у 2017 – 12.1%, у 2018 – 19.6%, у 2019 – 34.6% приливу ПІІ в Україну. В 2020 році їх частка зросла до 50.9%, однак номінальні обсяги становили лише 0.2 млрд дол. США.

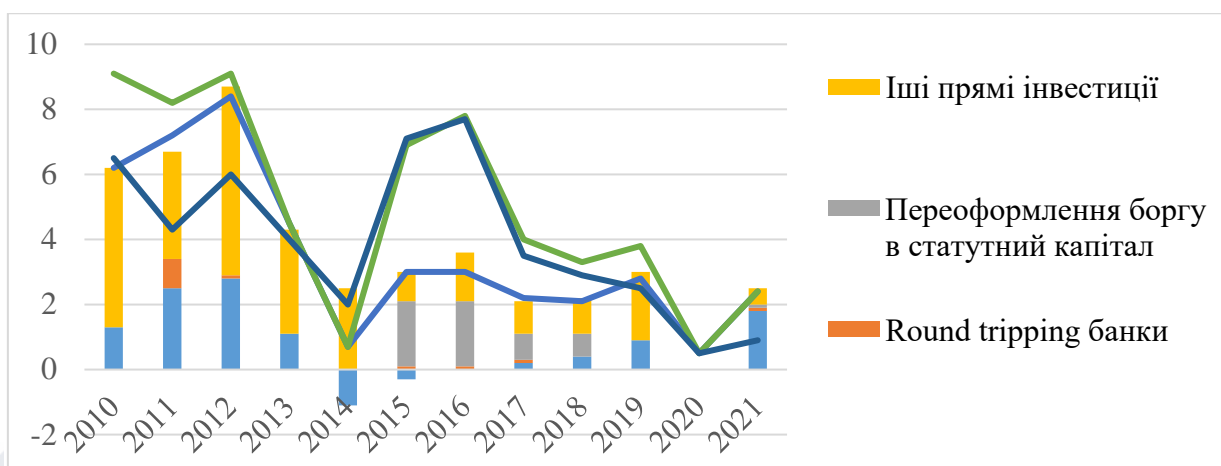

Рисунок 3.1 — Вплив операцій round tripping на обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну

Джерело: побудовано на основі [57]

У 2021 році чистий притік за операціями round tripping продовжив зростати. Його обсяги оцінено у 1.6 млрд дол. США, що становить 68.5% притоку ПІ в Україну.

Щодо ПІ в банківський сектор тут слід зазначити подібні тенденції притік за операціями round tripping, найбільше зростання спостерігалось у 2011 році. Далі відбувається збільшення даного позаника протягом 2015-2017 рр., а також з 2020 по 2021 р.

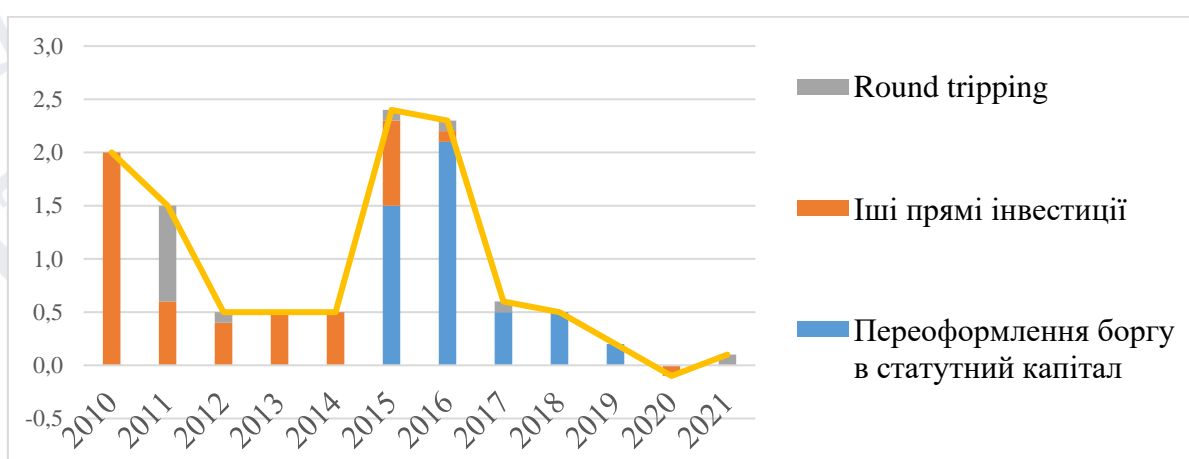

Рисунок 3.2 – Прямі іноземні інвестиції в банківський сектор, млрд дол. США

Джерело: побудовано на основі [57]

Найбільші обсяги round tripping інвестування надходили до підприємств реального сектору (у середньому на рівні 30% від притоку прямих іноземних інвестицій) (рис.3.3).

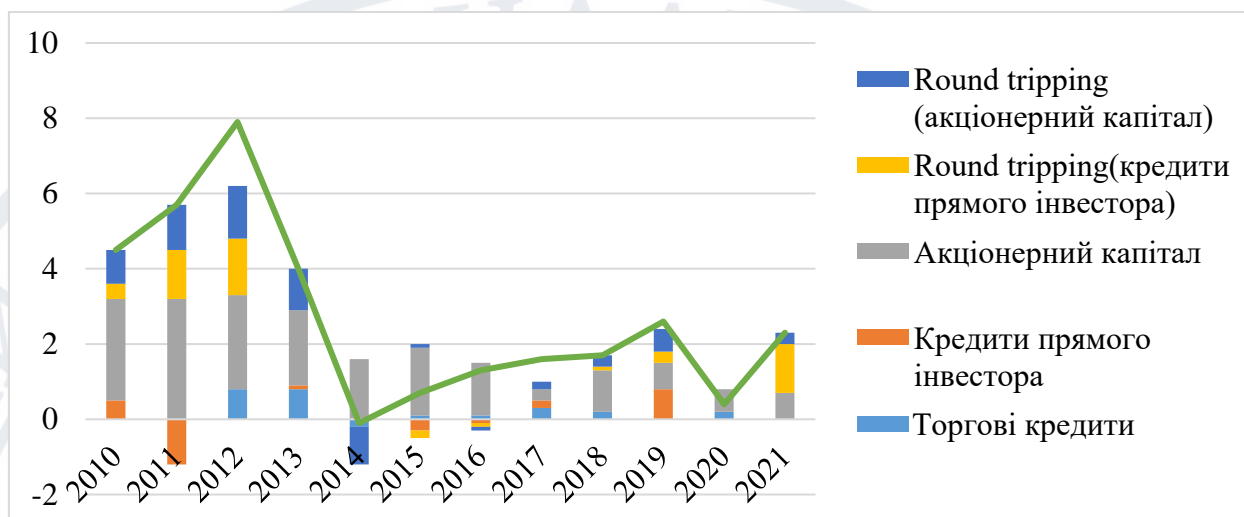

Рисунок 3.3 – Прямі іноземні інвестиції в інші сектори, млрд дол. США

Джерело: складено автором на основі [57]

Аналізуючи кредити прямого інвестора, необхідно зазначити найбільше зростання частки операцій round tripping у 2011 та 2021 роках (рис. 3.4).

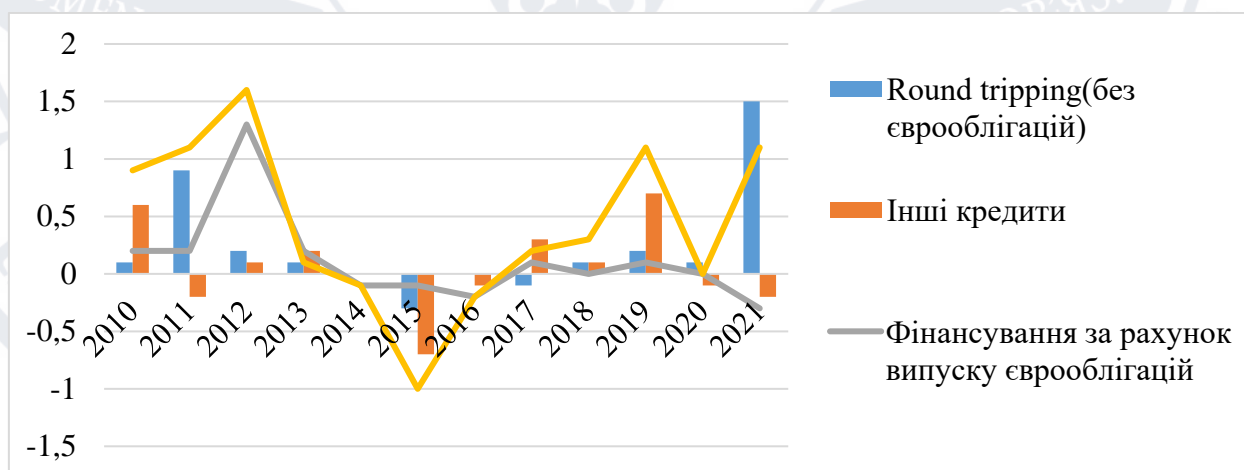

Рисунок 3.4 – Кредити прямого інвестора, інші сектори економіки, млрд дол. США

Джерело: складено автором на основі [57]

Найбільші обсяги операцій round tripping здійснювались через Кіпр, Нідерланди, Швейцарію та Австрію (рис.3.5).

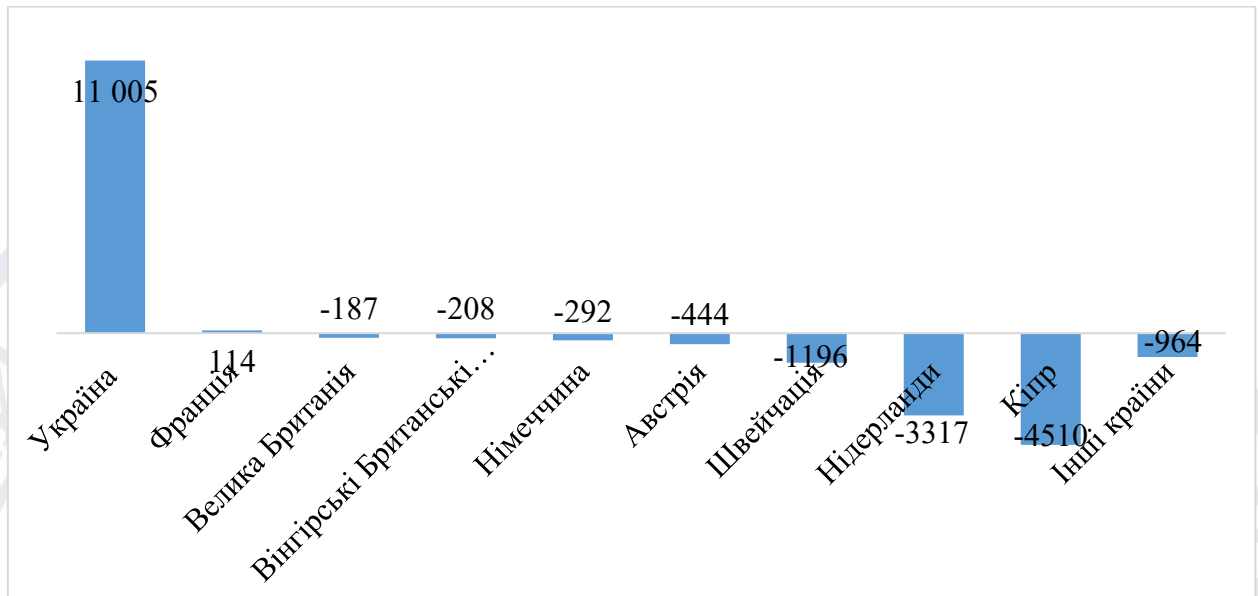

Рисунок 3.5 –Перерозподіл притоку ПІІ за 2010-2021рр. за країнами кінцевого інвестора (порівняно з країнами безпоереднього інвестора), млн дол. США

Джерело: складено автором на основі [57]

3.2 Моделювання впливу офшоризації на економіку України

Керуючись основними показниками, що демонструють ознаки офшоризації економіки України, слід окремо відзначити взаємодію з Кіпром. Кіпр є важливим торговельно-економічним партнером України. Основними складовими експорту товарів до Кіпру залишаються: зернові культури, жири, олії рослинного, тваринного походження, продукти нафтопереробки, продукція машинобудівної галузі, вироби з чорних металів. Імпорт товарів кіпрського виробництва в Україну складає фармацевтична продукція, алкогольні та безалкогольні напої, ефірні олії, продукція машинобудівної галузі.

Серед послуг, що експортуються на Кіпр, переважають транспортні, ділові, у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні, а також

послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю. Водночас, в Україну постачаються послуги, пов'язані з подорожами, фінансовою діяльністю, ділові, транспортні, роялті та інтелектуальна власність [62].

Розглядаючи проблему тінізації економіки України для аналізу впливу ознак офшоризації на ВВП було обрано саме Кіпр, у зв'язку з тим, що обсяги торговельно-економічного співробітництва випереджають інші території з ознаками офшорів.

Таким чином, з метою оцінки впливу торговельно-економічного співробітництва України з Кіпром на ВВП України проведемо економіко-математичне моделювання.

Здебільшого декілька факторних ознак впливає на економічні показники. Багатофакторна економетрична модель використовується, щоб зробити опис такої залежності. Для того щоб побудувати багатофакторну регресію, відібрано найбільш суттєві фактори, що мають вплив на результативну ознаку. Спочатку складено перелік критеріїв «X», потім зібрано статистичну інформацію та попередні аналізи даних, далі проведено порівняльну оцінку і відсів частини факторів.

Для результативної ознаки «Y» вибрано ВВП України у млн. дол. США. Для подальшого дослідження кореляційно-регресійного аналізу розглядаються такі критерії як (рис.3.6):

- X1 – Обсяг експорту товарів з України в Республіку Кіпр;
- X2 – Обсяг імпорту товарів в Україну з Республіки Кіпр;
- X3 – Прямі іноземні інвестиції з України в Республіку Кіпр;
- X4 – Прямі іноземні інвестиції в Україну з Республіки Кіпр;
- X5 – Обсяг імпорту послуг в Україну з Республіки Кіпр;
- X6 – Обсяг експорту послуг з України в Республіку Кіпр.

Рік	X1 - Обсяг експорту товарів з України в Республіку Кіпр, млн.дол.США	X2 - Обсяг імпорту товарів в Україну з Республіки Кіпр, млн.дол.США	X3 - ПІІ з України в Республіку Кіпр, млн.дол.США	X4 - ПІІ в Україну з Республіки Кіпр, млн.дол.США	X5 - Обсяг імпорту послуг в Україну з Республіки Кіпр, млн.дол.США	X6 - Обсяг експорту послуг з України в Республіку Кіпр, млн.дол.США	Y - ВВП України, млн.дол.США
2011	173,38	137,95	5900,10	12645,50	806,98	406,60	169333,05
2012	159,86	77,91	5899,70	17275,10	863,09	419,39	182592,40
2013	160,5	66,48	5917,60	19035,90	1017,82	404,59	190498,80
2014	283,72	50,3	5925,10	13710,60	512,53	461,14	133503,40
2015	61,53	16,92	247,40	16 162,2	287,75	251,21	91030,40
2016	53,48	22,08	239,20	15 530,7	250,00	239,04	93355,99
2017	79,64	20,53	584,00	15 009,1	231,92	275,42	112090,50
2018	40,36	22,81	537,00	14 547,2	386,64	318,18	130891,00
2019	43,04	23,17	986,00	17 734,1	409,22	357,13	153883,00
2020	31,82	19,01	776,80	16 481,5	238,65	408,65	156617,90
2021	47,44	38,04	231,70	20 192,4	361,67	386,12	200085,50

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Рисунок 3.6 – Дані для побудови багатofакторної регресії

Джерело: побудовано автором в середовищі Ехсел на основі [59]

Вхідні дані було зведено до кореляційної матриці, яка слугує для вимірювання взаємозалежності між обраними факторними величинами та результативним показником (рис. 3.7)

	Y	X1	X2	X3	X4	X5	X6
Y	1	0,21122	0,523343775	0,48203902	0,5240484	0,64475822	0,767615622
X1		1	0,616563073	0,893303845	-0,3547718	0,62630008	0,628343064
X2			1	0,806079231	-0,278354	0,79120089	0,54598618
X3				1	-0,1945119	0,8867082	0,723450419
X4					1	0,10378802	0,083706007
X5						1	0,594170736
X6							1

Рисунок 3.7 – Матриця парних коефіцієнтів кореляції

Джерело: побудовано автором самостійно

Кожний елемент цієї матриці характеризує тісноту зв'язку однієї незалежної змінної з іншою. Оскільки діагональні елементи характеризують тісноту зв'язку кожної незалежної з цією самою змінною, то вони дорівнюють одиниці. Зауважимо, що при знаходженні добутку матриць $X^* \cdot X^*$ за рахунок зміщеності коефіцієнтів парної кореляції числові значення діагональних елементів можуть наближатись до одиниці. Якщо це так, то вони замінюються одиницями, а інші значення матриці збільшуються

на величину, що визначається як різниця між одиницею і діагональним елементом.

Провівши розрахунки, визначили мультиколоніарність X_1 – обсяг експорту товарів з України в Республіку Кіпр та X_3 – прямі іноземні інвестиції з України в Республіку Кіпр, але X_1 виключається через слабкий зв'язок з Y .

Також мультиколінеарними є X_3 та X_5 , так як X_3 має менший зв'язок з Y , то було виключено X_3 .

За допомогою інструменту аналізу «Регресія» в Microsoft Excel зроблено кореляційно-регресійний аналіз (рис.3.11) на основі значень коефіцієнта детермінації і середньої відносної помилки апроксимації проведено оцінку якості моделі. Значення коефіцієнта детермінації задовольняє умові $0 \leq R^2 \leq 1$ і демонструє частку дисперсії результативної ознаки Y .

Регрессионная статистика								
Множественный R	0,9581							
R-квадрат	0,9180							
Нормированный R-кв	0,8633							
Стандартная ошибка	13973,6032							
Наблюдения	11							
Дисперсионный анализ								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>			
Регрессия	4	13113771097,3045	3278442774,3261	16,7900	0,0021			
Остаток	6	1171569511,9493	195261585,3249					
Итого	10	14285340609						
	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>	<i>Нижние 95,0%</i>	<i>Верхние 95,0%</i>
Y-пересечение	-137125,0996	41683,8792	-3,2896	0,0166	-239121,8773	-35128,3219	-239121,8773	-35128,3219
Переменная X 1	575,6212	246,9335	2,3311	0,0586	-28,6034	1179,8458	-28,6034	1179,8458
Переменная X 2	10,9981	2,4702	4,4523	0,0043	4,9537	17,0425	4,9537	17,0425
Переменная X 3	-23,2325	31,6068	-0,7350	0,4900	-100,5715	54,1065	-100,5715	54,1065
Переменная X 4	254,7888	74,9831	3,3980	0,0145	71,3118	438,2657	71,3118	438,2657
ВЫВОД ОСТАТКА								
<i>Наблюдение</i>	<i>Предсказанное Y</i>	<i>Остатки</i>						
1	166205,9489	3127,0999		1,8815				
2	184516,6450	-1924,2450		1,0429				
3	189935,6112	563,1888		0,2965				
4	148203,0732	-14699,6732		9,9186				
5	107689,9424	-16658,9824		15,4694				
6	101489,0828	-8133,0928		8,0138				
7	104547,7744	7542,7256		7,2146				
8	108078,7260	22812,2740		21,1071				
9	152736,6835	1146,3165		0,7505				
10	153653,1295	2964,7705		1,9295				
11	196825,8818	3259,6182		1,6561				
				6,2982	Похибка апроксимації			

Рисунок 3.8 – Звіт функції «Регресія» в середовищі Excel

Джерело: побудовано автором в середовищі Excel

Коефіцієнт множинної регресії $R = 0,9581$ показує міцний зв'язок між результативним показником та факторними величинами. Щодо значення коефіцієнту детермінації R^2 отриманої кореляційно-регресійної моделі $R^2 = 0,9180$, то залежність обсягу ВВП України на 91,80% обумовлена обраними факторними величинами. Решта 8,20% обумовлені іншими факторами, що мають вплив на обсяг ВВП України, але не є включеними в модель регресії. Дану модель можна використовувати для подальшого економічного прогнозу та аналізу.

Зважаючи на високі показники коефіцієнтів множинної регресії та детермінації, дана залежність є достатньо закономірною. Показник дисперсії, значущості F та показника F -статистики демонструє достатній рівень достовірності результатів оцінювання. Помилка апроксимації становить 6,2982%, при умові 6,2982%, $< 7\%$, то якість моделі досить хороша.

В цілому значимість рівняння множинної регресії визначається шляхом статистичного F -критерію Фішера. $P (F < F_{\text{факт.}}) = 0,0021$. При умові $P (F < F_{\text{факт.}}) \leq \alpha (0,0021 < 0,05)$.

У результаті розв'язання поставленої мети, було побудовано економіко-математична модель, яка має наступний вигляд:

$$Y = -137125,1 + 575,62X_2 + 10,99X_4 - 23,23X_5 + 254,79X_6 \quad (3.1)$$

Дане рівняння свідчить про те, що найбільший вплив з обраних факторів мають X_2 – обсяг імпорту товарів в Україну з Республіки Кіпр та X_6 – обсяг експорту послуг з України в Республіку Кіпр.

Отже, при збільшенні фактору X_2 на 1 одиницю обсяг ВВП України зросте на 575,62, та при збільшенні фактору X_6 на 1 одиницю обсяг ВВП України зросте на 254,79.

Виходячи з показників фактичного і прогнозованого значення ВВП України, можемо стверджувати, що дана економетрична модель може бути використана для подальшого економічного дослідження.

3.3 Рекомендації щодо деофшоризації економіки України

Головні принципи запобігання незаконного відтоку капіталу з національної економіки полягають у формуванні таких умов, при яких штучні стратегії виведення фінансів стають економічно недоцільними чи ризикованими. З однієї сторони, такі умови передбачають покращення бізнес-клімату в країні, що в свою чергу спонукає вклад в національну економіку та сприяє накопиченню вітчизняних капіталів в Україні. З іншого боку, за таких обставин звичайні інструменти прихованого витоку фінансів з України через території з низькими податками втрачають свою доцільність. Використання технік штучного світового структурування бізнес-процесів, махінації з цінами, фальшиві послуги та страхування ставлять за мету стати для українських суб'єктів господарювання занадто дорогими або ризикованими. Затрати, пов'язані з використанням цих інструментів, повинні співставлятися з податками, які суб'єкт господарювання має заплатити в тому випадку, якби він проводив свою діяльність у легальний спосіб без створення фіктивних схем мінімізації оподаткування.

Як показує практика розвинутих країн, придатний бізнес-клімат є важливою, але не достатньою умовою для утримання прихованого виведення коштів з країн. Оскільки податки завжди залишаються для бізнесу небажаним тягарем, зменшуючи віддачу від інвестицій та збільшуючи терміни їх окупності, навіть сприятливий податковий клімат не може запобігти використанню бізнесом інструментів мінімізації його податкових зобов'язань. В умовах недобросовісної податкової конкуренції, вагомий економічний ефект розміщення вигоди у «податкових гаванях» є одним із остаточних мотивів для бізнесу стосовно використання схем, які дають право виводити кошти на такі території. Відтак утворення перешкод для прихованого виведення капіталів є нагальним завданням навіть для країн з високими показниками ведення бізнесу та хорошою якістю бізнес клімату.

Неузгодженість дій національних урядів та неможливість міжнародних організацій створити дієву систему протидії впливу несумлінних податкових

режимів на міжнародне переміщення капіталів посилюється присутністю впливових зацікавлених одиниць, які формують попит на такі режими. При цьому набуває серйозного значення роль національних урядів у протидії застосування недобросовісних податкових режимів резидентами країн. Створення захисних перешкод для фінансів, які виводяться з країн з метою їх накопичення у «податкових гаванях» є передумовою результативного функціонування національних податкових систем та зросту фінансової спроможності країн.

Перешкоди для прихованого відтоку капіталу повинні створювати умови, за яких компенсується економічний вплив переведення прибутків з економік, де виробництво товарів і послуг здійснюється безпосередньо до «податкових гаваней». Відповідні заходи країни ОЕСР передбачають насамперед створення умов, за яких таке переведення не призводить до зменшення податкового тягаря. Подібні заходи створюють у національних економіках рівноцінні умови для компаній, що розміщують повний цикл бізнес-процесів і прибутку на національну економіку, і для компаній, які штучно переміщують окремі бізнес-процеси та прибуток у «податкові гавані». Отже, офіційне перерахування прибутку до «податкових гаваней» тягне за собою додаткові платежі до бюджету, а незаконне — із загрозою притягнення до кримінальної відповідальності. Зазначені бар'єри практично відсутні в Україні, що дозволяє безперешкодно виводити прибуток із країни.

Серед рекомендацій міжнародних організацій та досвіду національних урядів слід виділити такі напрямки боротьби із прихованим відтоком капіталу:

– Встановлення процедур регулювання контрольованих іноземних корпорацій.

Згідно з зазначеними процедурами, такими визнаються компанії-нерезиденти, якими прямо або опосередковано володіють фізичні або юридичні особи-резиденти країни. Доходи чи їх окремі види, які отримують контрольовані іноземні корпорації, зараховуються до доходів їх власників-резидентів країни та, відповідно, залучаються до оподаткування. Ці правила

дозволяють протидіяти міграції капіталів між компаніями, які фактично належать одному власнику або групі власників у різних країнах, яка не має економічної доцільності іншої, ніж мінімізація оподаткування.

– Запровадження правил оподаткування іноземних взаємних фондів.

Подібно до правил оподаткування контрольованих іноземних корпорацій, дохід резидентів-учасників іноземних інвестиційних фондів включає дохід цих фондів і, відповідно, цей дохід включається до розрахунку податкових зобов'язань резидентів.

– Обмеження на надання податкових пільг на капітал, що впливають із застосування несправедливих податкових режимів.

Подібні заходи реалізуються шляхом створення списку юрисдикцій, які використовують засоби недобросовісної податкової конкуренції та не співпрацюють з національними податковими органами. Якщо запроваджено окремі режими податкових пільг, такі режими не застосовуватимуться до резидентів цих юрисдикцій або до капіталу, джерелом якого є ці юрисдикції.

– Звітування резидентів щодо їх активів та діяльності за межами країни.

Облік інформації про майно та діяльність резидентів за кордоном дозволяє адмініструвати податки, податкова база яких виникає внаслідок діяльності резидентів за межами національних економічних кордонів.

– Запровадження правил трансфертного ціноутворення.

Такі правила спрямовані на те, щоб запобігти маніпулюванню цінами на товари та послуги в угодах між пов'язаними особами, які проживають у різних країнах. Оскільки пов'язані сторони можуть встановлювати ціни на продукцію на неринковій основі, що дозволяє їм переміщувати доходи з однієї країни до іншої та економити на податках, національні уряди встановлюють правила ціноутворення.

– Надання доступу до банківської інформації для цілей оподаткування.

Для того щоб забезпечити контроль за фінансовими потоками банки та інші фінансові установи повинні забезпечити безперешкодний доступ податкових органів до інформації про фінансові операції клієнтів.

– Обмін податковою інформацією та взаємна допомога країн з податкових та кримінальних питань.

Двосторонні угоди є інструментами обміну інформацією про уникнення

– Протидія легалізації відтоку коштів, одержаних злочинним шляхом.

Основними компонентами системи протидії відмиванню грошей є оцінка ризиків та розробка політики, а також координація дій на національному рівні.

– Створення ефективної системи повернення активів.

Для побудови ефективної системи повернення коштів, незаконно вивезених із країни, мають бути створені інструменти для відстеження незаконно нажитих активів, їх заморожування, арешту та конфіскації.

Враховуючи масштабність та складність процесів прихованого відтоку капіталу з України, підходи до подолання цього явища мають бути системними та враховувати характер, особливості походження, інструменти та канали виведення фінансових ресурсів.

Виходячи з практики використання методів незаконного відтоку капіталу з України, найкращих практик подолання цього явища та рекомендацій міжнародних організацій, основними пріоритетами протидії прихованому відтоку капіталу з України мають стати (рис. 3.9).

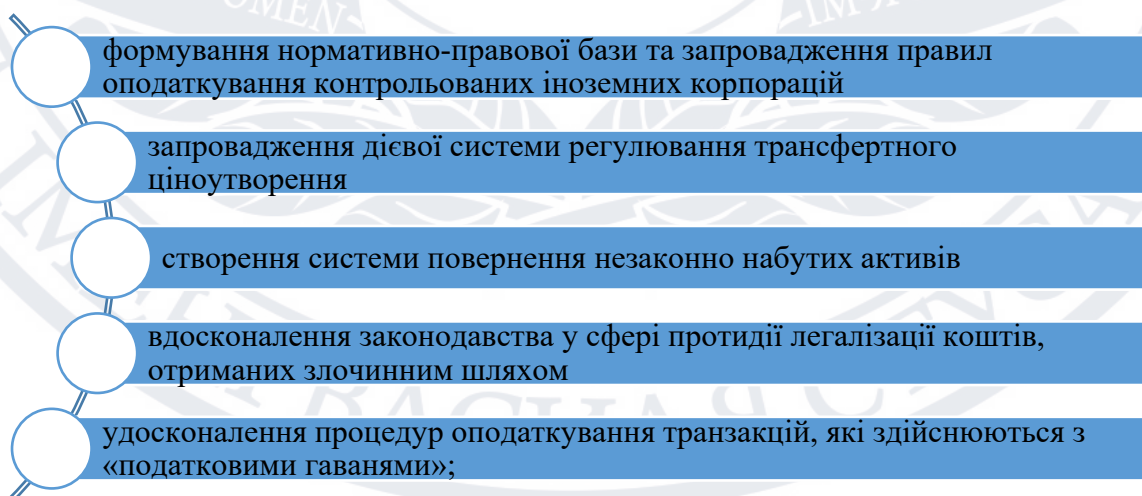

Рисунок 3.9 – Основні пріоритети протидії прихованому відтоку капіталу з України

Джерело: складено автором на основі [71]

На основі вивчення зарубіжного досвіду у напрямі деофшоризації економік країн, а також з урахуванням існуючого нормативно-правового середовища було запропоновано основні рекомендації деофшоризації України (рис. 3.10).

На наш погляд, в умовах розвитку цифрової економіки вкрай актуальним є для всіх напрямів деофшоризації економіки максимальне використання цифрового середовища, що дозволить зменшити корупційні ризики і підвищить довіру потенційних інвесторів.

Рисунок 3.10 – Рекомендації щодо деофшоризації економіки України

Джерело: розроблено автором

Реалізація запропонованих заходів з деофшоризації української економіки є надзвичайно актуальною з урахуванням дефіциту фінансових

ресурсів, необхідних для ефективного розвитку української економіки в умовах війни та повоєнного відновлення.

Висновки до розділу 3

Проаналізувавши оцінку обсягу прямих іноземних інвестицій, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (round tripping) за 2010-2021 роки можна зробити такі висновки, що впродовж 2010-2021 років обсяги ПІІ в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент оцінено у 11.1 млрд дол. США, що становить 25,5% від припливу ПІІ в Україну. Через Кіпр, Нідерланди, Швейцарію та Австрію проводились найбільші обсяги операцій.

Керуючись результатами дослідження щодо руху капіталу України до інших країн для здійснення моделювання впливу офшоризації на економіку України було обрано Кіпр. За результатами моделювання зроблено висновок, що найбільший вплив на ВВП України з обраних факторів мають обсяг імпорту товарів в Україну з Республіки Кіпр та обсяг експорту послуг з України в Республіку Кіпр.

Залучення іноземних інвестицій призводить до зростання ступеня вразливості національної економіки України від різних фінансових потрясінь із боку світового ринку. Для того щоб зменшити тінізацію економіки в Україні виокремлено п'ять основних порад для боротьби з неконтрольованим відтоком капіталу.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна (магістерська) робота присвячена розвитку, аналізу та впливу офшорних зон на світову економіку.

Розгляд підходів до офшорних зон, дозволив зробити такий висновок: офшорна зона – юрисдикція, в якій законодавчо визначено статус офшорних фірм та норми, відповідно до яких здійснюються фінансово-економічні операції офшорного типу.

Офшорні зони класифікують за різними критеріями: правовою системою; системою оподаткування та вартості наданих послуг; за перевагами ведення бізнесу та географічним розташуванням.

Починаючи з причин зародження та розвитку офшорних зон стародавньої Греції та закінчуючи сучасними офшорними територіями, можна сказати, що історично склався серйозний підхід до податкового планування компанії, мета якої зменшити податкове навантаження на компанію і при цьому залишитись у статусі конфіденційного засновника. Офшорна діяльність стає ключовим методом податкового планування підприємства. Право та законодавство офшорних територій потребує постійної еволюції. Безперечно, це пов'язано з рухом капіталу в епоху глобалізації та потребує детального правового становища офшорних юрисдикцій. Звісно, кожної компанії характерна певна офшорна юрисдикція, де існує різна система права.

Виходячи з аналізу офшорних зон, можна сказати, що роль офшорних територій, безсумнівно, значно впливає на світову економіку. Компанії, що використовують офшорні юрисдикції, набувають істотної переваги, як у сфері реєстрації своєї діяльності, так і в області оподаткування. Для розвинених країн офшорні зони становлять небезпеку, тому що їх використовують як «гаманець».

Офшорний бізнес значно впливає на економіко-політичну ситуацію у світі. Він є загрозою як для України, а й для світової економіки загалом. Схеми є цілком законними, але у країні, де компанії є резидентами, законно

розташованими в офшорній зоні, спостерігається відтік капіталу та зниження доходів бюджету через ухилення компанії від сплати податків. Крім того, слід зазначити, що відносно велику та дуже прибуткову компанію найчастіше переводять на офшор, внаслідок чого держава втрачає величезні суми, які мали бути отримані внаслідок сплати податків або інвестування.

Головними проблемами використання офшорних зон вітчизняною економікою є відтік капіталу, відсутність надходження податків до держбюджету України. Не вирішення перелічених проблем призведе до занепаду економіки та втрати конкурентоспроможності вітчизняних товарів та послуг на світовому ринку. Проте наведено рекомендації, які допоможуть скоротити прихований відтік капіталу з України і вивести країну з тіньової економіки.

Політика розвинених країн спрямована на деофшоризацію економіки. Вжиті заходи щодо скорочення відтоку капіталу та затверджені законодавчі акти з контролю діяльності фірм в офшорних зонах якісно позначаються на внутрішню економіку більшості держав.

Проаналізувавши ознаки офшоризації економіки зроблено висновок про суттєвий вплив офшорних зон на економіку України. На основі оцінки обсягу прямих іноземних інвестицій, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (round tripping) за 2010-2021 роки можна зробити такі висновки, що впродовж 2010-2021 років обсяги ПІІ в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент оцінено у 11.1 млрд дол. США, що становить 25,5% від припливу ПІІ в Україну. Через Кіпр, Нідерланди, Швейцарію та Австрію проводились найбільші обсяги операцій.

Керуючись результатами дослідження щодо руху капіталу України до інших країн для здійснення моделювання впливу офшоризації на економіку України було обрано Кіпр. За результатами моделювання зроблено висновок, що найбільший вплив на ВВП України з обраних факторів мають обсяг імпорту товарів в Україну з Республіки Кіпр та обсяг експорту послуг з України в Республіку Кіпр.

На основі вивчення зарубіжного досвіду у напрямі деофшоризації економік країн, а також з урахуванням існуючого нормативно-правового середовища було запропоновано основні напрями деофшоризації України.

Реалізація запропонованих заходів з деофшоризації української економіки є надзвичайно актуальною з урахуванням дефіциту фінансових ресурсів, необхідних для ефективного розвитку української економіки в умовах війни та повоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Класифікація офшорних зон. URL: <http://www.4uk.ru/klassifikacia-offshornih-urisdikcyi.html> (дата звернення: 19.09.2022).
2. Карлін М. І., Івашко О. А. Інвестиційні офшори: навч. посіб. Луцьк: Вежа Друк, 2017. 292 с.
3. Global Wealth. Delivering on the Client Promise. BCG. 2013. URL: http://www.letemps.ch/rw/Le_Temps/Quotidien/2013/05/31/Economie/ImagesWeb/GWR%202013%20Press%20briefing-NYC_print%20version_30May2013.pdf (дата звернення: 18.09.2022).
4. IMF finds “trillions” in undeclared wealth . Tax Justice Network, 2010. URL: http://www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/IMF_100315_Trillions.pdf (дата звернення: 18.09.2022).
5. Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting (Russian version). *OECD*. 2021. № 4. P. 56.
6. Пешко А.В. Офшорний бізнес як складова світової економіки. *Економіка та підприємництво*. 2016. № 3. С.233–236 (дата звернення: 19.09.2022).
7. Порівняльна характеристика офшорних та оншорних зон. URL: <https://gsl.org/ua/offshore/offshore-zones/compare/> (дата звернення: 20.09.2022).
8. Cassard M. The Role of Offshore Centers in International Financial Intermediation. *IMF Working paper*. 1994. № 107. P.125.
9. Косе Д. Д. Місце правового режиму оподаткування офшорної території у сфері регулювання економічних відносин. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 68-70.
10. Пономарьов І.: Межі деофшоризації. URL: <http://www.gradient-alpha.ru/ru/press/publication/10857/>. (дата звернення: 20.09.2022).
11. Єврозона хоче залучити власників великих рахунків на Кіпрі до порятунку країни від кризи. URL:

http://www.gazeta.ru/business/news/2013/02/22/n_2767069.shtml/ (дата звернення: 20.09.2022).

12. Planning Information Service. Offshore Express 2021. URL: <http://www.offshoreexp.com/pdf0312> (дата звернення: 20.09.2022).

13. Міжнародне антиофшорне регулювання. Сучасний стан та перспективи. Портал RIN. URL: http://business.rin.ru/cgi-bin/search.pl?action=view&num=341442&razdel=22&w=0&p_n=1 (дата звернення: 19.09.2022).

14. Countering Offshore Tax Evasion, OECD. March 2004. URL: <http://www.oecd.org/ctp/harmful/42469606.pdf> (дата звернення: 19.09.2022).

15. The Use of Offshore Tax Havens by Fortune 500 Companies. Offshore Shell Games. URL: <https://itep.org/wp-content/uploads/offshoreshellgames2020.pdf> (дата звернення: 02.10.2022).

16. Dirty Money and Offshore: Magnitudes and Measurements: URL: http://www.taxjustice.net/cms/front_content.php?client=1&lang=1&parent=91&subid=91&idcat=103&idart=114 (дата звернення: 10.10.2022).

17. Price of Offshore: URL: http://www.taxjustice.net/cms/front_content.php?client=1&lang=1&parent=91&subid=91&idcat=103&idart=114 (дата звернення: 15.01.2021).

18. How Capital Rules the World. Offshore Finance: URL: https://www.researchgate.net/publication/330713868_Offshore_Finance_How_Capital_Rules_the_World (дата звернення: 02.10.2022).

19. The Global Financial Centres Index 22 March (2019). Longfinance. URL: https://www.longfinance.net/media/documents/GFCI_25_Report.pdf (дата звернення: 02.10.2022).

20. Баула О., Сачук. А. Особливості еволюції офшорних зон в умовах глобалізації економіки. *Економіст №1*. 2012. № 1. С. 86-88.

21. Reigniting Radical Growth. Global Wealth. URL: <https://www.bcg.com/publications/2019/global-wealth-reigniting-radical-growth.aspx>. (дата звернення: 02.10.2022).

22. International Monetary Fund, Monetary and Exchange Affairs Department. Offshore Financial Centers. IMF Background Paper. 2000. June 23.
23. Ahmed Zoromé. Concept of Offshore Financial Centers: In Search of an Operational Definition. IMF Working Papers from International Monetary Fund. 2007. URL : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp0787.pdf>. (дата звернення: 08.10.2022).
24. Indicators – World Bank Data. URL: <https://data.worldbank.org/indicator>. (дата звернення: 10.10.2022).
25. Riley A. Dealing with the offshore economy. The threat of offshore finance to the west and how to deal with it. URL: https://content/uploads/2019/04/Dealing_with_the_Offshore_Economy_.pdf. (дата звернення: 10.10.2022).
26. ОЕСР оприлюднила список офшорних зон, Юридична компанія «Формула успіху». URL: <http://www.jur-firma.ru/oesr-obnarodovala-spisok-offshornyh-zon.html> (дата звернення: 20.09.2022).
27. FATF Blacklist, Wikipedia, free encyclopedia. URL http://en.wikipedia.org/wiki/FATF_blacklist (дата звернення: 20.09.2022).
28. Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting. Paris: OECD, 2020. P. 40 .
29. Agreement Between the Government of the USA abd the Government of the UK of Great Britain and Northern Ireland to Improve International Tax Compliance and to imlement FATCA. US Department of the Treasury, 2012. URL: <https://www.treasury.gov/resourcecenter/tax-policy/treaties/Documents/FATCA-Agreement-UK-9-12-2012.pdf> (дата звернення: 22.09.2022).
30. Волкова Ю.А. Розвиток офшорних центрів у системі міжнародного бізнесу. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2013. №1. С.54-56.
31. Arlidge, J. One Hyde Park: Anybody home? The Sunday Times. URL: <http://www.thesundaytimes.co.uk/sto/Magazine/Features/article819257.ece> (дата звернення: 21.09.2022).

32. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Preventing and Combating Corporate and Financial Malpractice. Access to European Union Law. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:52004DC0611> (дата звернення: 20.09.2022).
33. Corruption Perceptions Index Report 2020. *Transparency International*. 2020. P. 7.
34. Іщенко В. В. Податкова складова фінансової безпеки держави. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 37. С.123-126.
35. Council Directive repealing Council Directive 2003/48/EC.- Brussels: European Commission, - COM (2021) 129 final.
36. Doing Business 2021: Measuring Regulatory Quality and Efficiency. World Bank Group, 2021. P. 229.
37. Foreign Account Tax Compliance Act (FATCA). Publication 5118, Catalog Number: 65265H *Department of the Treasury Internal Revenue Service*. 2020. №10. P. 132-134.
38. Москаленко, Н. В. Проблеми, зумовлені функціонуванням офшорних юрисдикцій, та шляхи їх розв'язання. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 10. С.96-99.
39. Мамотенко Д. Ю. Глобалізація міжнародних фінансових ринків. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. № 39. С.47-49.
40. G8 Lough Erne Declaration. UK, London: Prime Minister's Office, 18 June 2021.
41. Петренко Л. М. Податкова безпека як складова фінансової безпеки держави. Моделювання та інформаційні системи в економіці: зб. Наук. Праць; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. Нац. Екон. Ун-т ім. В. Гетьмана»; відп. Ред. В.К. Галіцин. 2012. Вип. 86.
42. Global Competitiveness Report 2019-2020. World Economic forum, September 2021.

43. Пешко А.В. Офшорний бізнес як складова світової економіки. *Економіка та підприємництво*. 2016. № 3. С. 57-60.
44. Global Investment Trends Monitor – UNCTAD, June 2021.
45. McCann H. *Offshore Finance*/ H. McCann. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
46. Cassard M. The Role of Offshore Centers in International Financial Intermediation. *IMF Working paper*. 1994. № 107.
47. High-risk and non-cooperative jurisdictions. FATF Public Statement, 21 June 2019. URL: <http://www.fatfgafi.org/topics/high-riskandnon-cooperativejurisdictions/documents/publicstatement-june-2013.html> (дата звернення: 21.09.2022).
48. Череп А. В. Особливості розвитку офшорного бізнесу в Україні. *Економіка та держава*. 2014. № 6. С.62-67.
49. Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004-2019 Global Financial Integrity, October 2019.
50. Investment Flows through Offshore Financial Hubs Declined but Remain at High Level, N.Y. & Geneva: UN, UNCTAD: *Global Investment Trends Monitor*. 2016. № 23. 9 p.
51. James S. Henry. Tax Price of Offshore Revisited. Tax Justice Network, July 2018.
52. Model Convention with Respect to Taxes on Income and on Capital. OECD, 2019.
53. OECD releases full version of global standard for automatic exchange of information. OECD. 2014. URL: <http://www.oecd.org/tax/oecd-releases-full-version-of-global-standardfor-automaticexchange-of-information.htm> (дата звернення: 22.09.2022).
54. OECD Secretary General Report to G20 Finance Ministers. Wash. D.C. USm April 2016. P.14.
55. OECD Secretary-General Report to G20 Finance Ministers. OECD, April 2019. P. 97-99.

56. Siebert, H. Locational Competition: A Neglected Paradigm in the International Division of Labour H. Siebert. Germany: Kiel Institute for World Economics. *Kiel Working Paper*. 2015. №1258. P.89.

57. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-udoskonativ-oblik-pryamih-inozemnih-investitsiy>.

58. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.12.2022)

59. Міжнародний валютний фонд. URL: <https://mof.gov.ua/uk/mvf> (дата звернення: 02.12.2022).

60. Посольство України в Республіці Кіпр. URL: <https://cyprus.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/328-torgovelyno-jekonomichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-kiprom> (дата звернення: 01.12.2022).

61. Процес деофшоризації в умовах світової глобалізації. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/42_2020_ukr/6.pdf (дата звернення: 19.12.2022).

62. Сучасний стан розвитку офшорного бізнесу в світі. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/128/110> (дата звернення: 19.12.2022).

63. Top 6 best jurisdiction for foreigners in 2022. URL: <https://bbcincorp.com/offshore/articles/best-offshore-company-jurisdictions> дата звернення: 19.12.2022).

64. Unctadstat. URL: https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_referer=&sCS_ChosenLang=en (дата звернення: 19.12.2022).

65. Тенденції та виклики офшорної економіки. Тематичне дослідження України. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3383/3317> (дата звернення: 19.12.2022).

66. The State of tax justice 2021. URL: [https://taxjustice.net/wp-content/uploads/2021/11/State of Tax Justice Report 2021 ENGLISH.pdf](https://taxjustice.net/wp-content/uploads/2021/11/State_of_Tax_Justice_Report_2021_ENGLISH.pdf) (дата звернення: 19.12.2022).

67. Офшорні юрисдикції як інструмент тінізації економіки та транснаціональної злочинності. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2021/22.pdf. (дата звернення: 19.12.2022).

68. Протидії прихованому впливу капіталу з України. К.: НІСД, 2012. 31 с.

